

Svensk filatelistisk litteratur

av Erik Hamberg

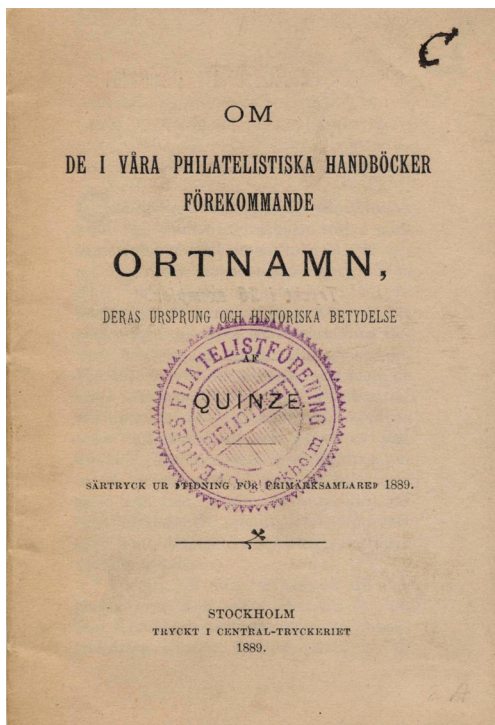
Efter en blygsam början åren kring 1860 tog frimärkssamlandet fart i Sverige under 1870-talet, men det kom ändå att dröja många år innan någon egentlig frimärksslitteratur gavs ut i form av kataloger och handböcker. Filatelistiska tidskrifter och kataloger började dock utkomma i Storbritannien, Frankrike och Tyskland redan i början av 1860-talet. Åren 1862 och 1863 formligen exploderade utgivningen av filatelistisk litteratur ute i Europa. De frimärkssamlare som fanns i Sverige var under lång tid inte organiserade, de hade sina byteskontakter utomlands och de fick förlita sig på i synnerhet tysk litteratur i ämnet.

Sverige får sin första filatelilitteratur

Först år 1886 utkom den första svenska tidskriften, ”Tidning för frimärkssamlare”, med Fredrik Wilhelm Andréen som redaktör. Efter några år slogs denna tidskrift 1894 ihop med ”Nordisk Frimærkeblad”, som utkommit i Norge sedan 1886, till ”Nordisk Filatelistisk Tidsskrift”, med redaktioner i Danmark, Norge och Sverige. Ett par år senare tillkom ”Svensk Filatelistisk Tidsskrift” (1900), Sveriges Filatelist-Förenings egen medlemspublikation, – numera ”Filatelisten” – och snart följdes den av ytterligare periodiska publikationer. Inhemska monografier, handböcker och kataloger saknades länge; däremot trycktes ibland prislistor av frimärkshandlarna.

Ett av de allra första filatelistiska arbetena som utgavs i Sverige var ett litet häfte som publicerades 1889 med titeln *Om de i våra philatelistiska handböcker förekommande ort-*

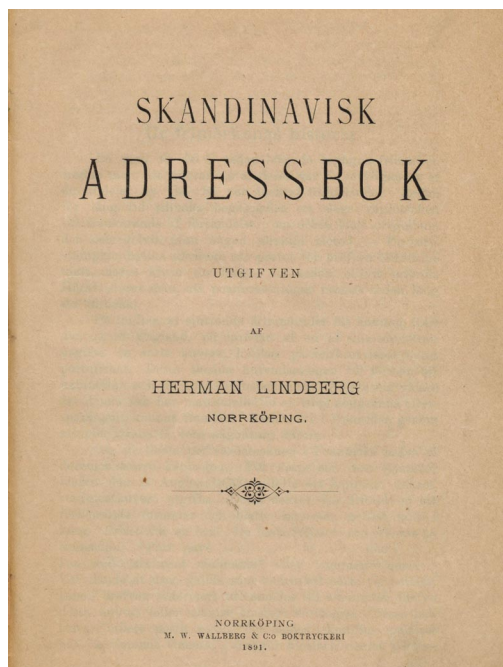
ERIK HAMBERG, f. 1951, är fil. dr i idé- och lärdomshistoria och sedan 1990 ansvarig för Postmusei bibliotek. Han är internationell juryman för bedömning av posthistoriska exponat och medlem av SSPD sedan 1982, samt var åren 2004-2009 sällskaps ordförande. Han har sedan 1994 medverkat i *Posttryttaren* med ett flertal artiklar.

namn, deras ursprung och historiska betydelse (24s.), författat av pseudonymen ”Quinze”. Häftet utgavs som särtryck i endast 25 exemplar och trycktes samma år även som en följetong i

nr. 1-3 av "Tidning för frimärkssamlare". I tidskriften fortsattes sedan denna serie ända till och med nr. 9, 1890.

Frimärkshandlaren Heinrich Lichtenstein, som inledde sin verksamhet 1887, utgav år 1890 den första svenska katalogen, vilken egentligen var en förteckning över hans egen utställda samling med frimärken och helsaker. Denna första svenska frimärksutställning i Sverige ägde rum i centralpostkontoret vid Rödbodtorget i Stockholm, dvs. intill Tegelbacken, mellan den 31 oktober och 9 november 1890. *Katalog öfver H. Lichtensteins samling af svenska postvärdetecken* (8 s.) fanns att köpa vid utställningen för 15 öre och däri återfinns vi den gula treskillingen, vilken nu visades offentligt för första gången i Sverige. Katalogtexten förklarade lakoniskt: "Feltryck i färgen, hittills okänt, ytterst sällsynt." Det var också Lichtenstein som gav ut det första frimärksalbumet i Sverige 1891.

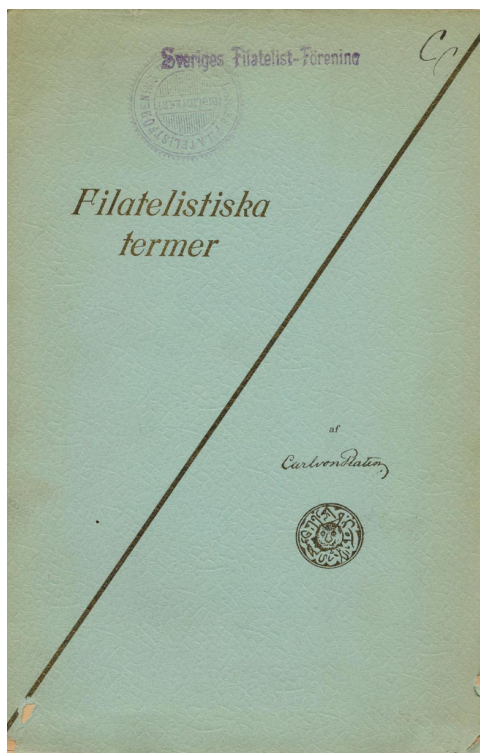

Samma år, 1891, utgav Herman Lindberg i Norrköping *Skandinavisk adressbok* (76 s.) med korta artiklar, såsom "Ur frimärkets historia", "Vattentecknet på frimärkena" och "Mauritius äldsta frimärken". Detta var ett

av de första tillfällena som de berömda "Post office" - frimärkena omnämndes i svensk filatelistisk press. Vidare förtecknade och prissatte Lindberg frimärksrariteter från olika länder, meddelade adresser till de viktigaste frimärkssamlareföreningarna i Norden, liksom till både samlare och handlare. Sist fanns annonser införda för olika frimärkshandlare och tidskrifter. Lindberg var vid denna tid ordförande i Norrköpings Philatelistklubb.

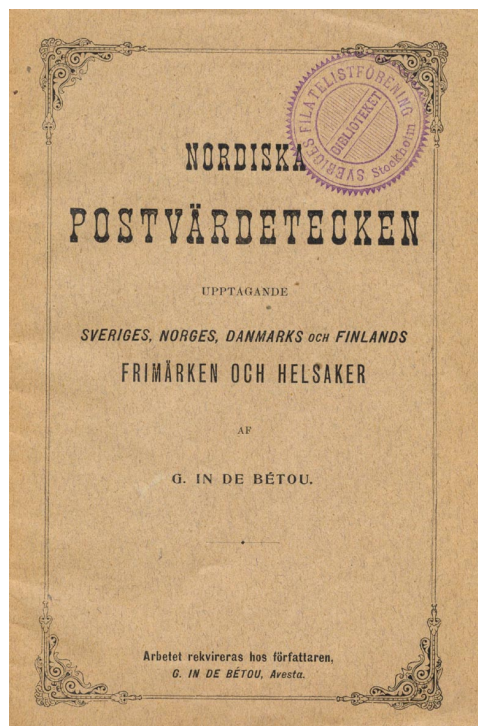
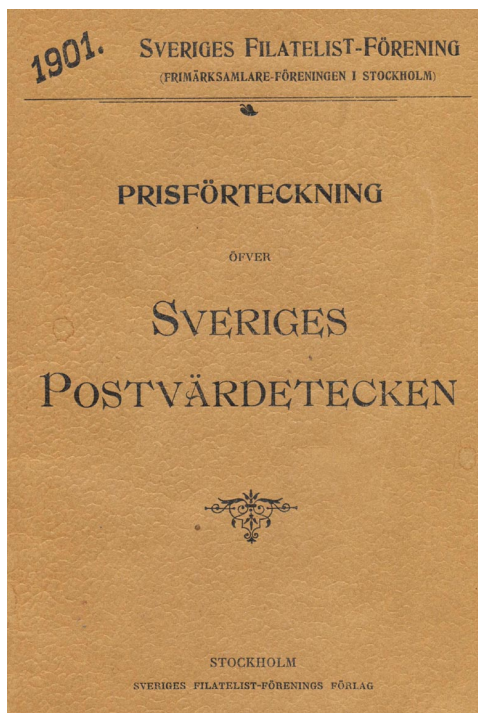
Tre år senare, i april 1894, publicerade Lichtenstein en *Katalog öfver Sveriges postvärdetecken utarbetad med ledning af egen samling* (30 s.). I förordet skrev han bland annat att: "Med föreliggande katalog har författaren sökt så vidt han kunnat, afhjelpa den för många samlare af svenska postvärdetecken känbara bristen på en utförlig och tillförlitlig förteckning å dessa." Katalogen, som var försedd med prisnoteringar, omfattade såväl frimärken som helsaker och tog i viss mån även upp nyanser. Av 6 öre ringtyp – en beteckning som Lichtenstein inte använde – angavs sålunda tre nyanser: "gredelint", "blåviolett" och "grått". Uppställningen var kronologisk efter emissionsdatum utan att Lichtenstein gjort någon notering om olika märkesbilder. Däremot hade han angivit de skilda perforeringsmått. Vidare var vanliga frimärken, lösenmärken och tjänstefrimärken separerade.

Fredrik Wilhelm Andréén, en av initiativtagarna till Frimärkssamlare-Föreningen i Stockholm, som grundades 1886, utgav 1894 den första och enda årgången av *Nordisk Filatelistisk Kalender* (96 s.). Det var en behändig liten volym med insticksfickor för frimärken och därför lätt att medföra till möten med andra frimärkssamlare. I övrigt innehöll denna publikation flera kortare artiklar av olika medarbetare, bland annat "Ett par stora rariteter" med ett fotografi föreställande ett av de berömda 2 pence Mauritius "Post office" - frimärkena på brevstycke. Här fanns även att läsa om "Svenska feltryck och kuriositeter" med en fotografisk planch, en artikel om finska nytryck, en förteckning över filatelistföreningar i Norden, en katalog över Sveriges och Norges frimärken, m.m.

Med ett rekommenderande förord av Heinrich Lichtenstein publicerade Carl von Platen ett filatelistiskt lexikon 1896, kallat *Filatelistiska termer: något om postvärdetecken och deras samlande* (107 s.), vilket var utarbetat efter engelska förebilder. Delar av upplagan, 100 exemplar, utgavs i en numrerad utgåva.

I slutet av decenniet, 1898, utgav Frimärkssamlare-Föreningen i Stockholm en *Prisförteckning öfver Sveriges postvärdetecken: I. Fri- och lösenmärken* (16 bl.), som trycktes i 500 exemplar. Den följdes av en andra del: *II. Frankokvert, breffkort och kortbref* (8 bl.) samma år, vilken dock trycktes i endast 200 exemplar. Bakom dessa förteckningar stod Astley Levin, Ernst Ljungström, Josef Johansson, Harry Wennberg samt E. Gyllenspetz. En ny upplaga publicerades 1901, *Prisförteckning öfver Sveriges postvärdetecken* (22 bl.), där alla frankotecken fanns samlade i en och samma volym. Året innan, 1900, publicerade G. in de Betou, boende i Avesta, en förteckning över alla nordiska frankotecken, *Nordiska postvärdetecken upptagande Sveriges, Norges, Danmarks och Finlands frimärken och helsaker* (36 s.).

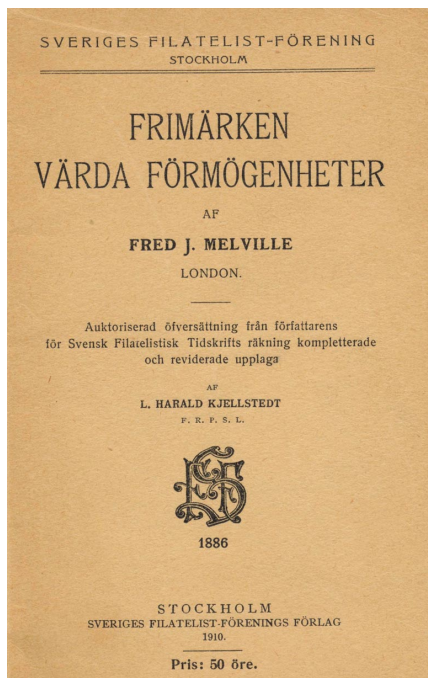
Tidig handboksutgivning

Under hösten 1900 tog två i Göteborg boende medlemmar av Frimärkssamlare-Föreningen i Stockholm, Sven Wiberg och Albin Pihl, initiativet till att bilda en lokalförening i Göteborg. Detta ledde till att föreningsnamnet för riksorganisationen ändrades till Sveriges Filatelist-Förening och att en lång rad lokalföreningar bildades, med början i Göteborg den 31 januari 1901. Bildandet av lokala föreningar runt om i landet kom att starkt stimulera frimärkssamlandet i Sverige. Behov uppstod därvid att komplettera de tillgängliga utländska frimärksskatalogerna och handböckerna med en aktuell svensk publikation, som bättre beskrev de svenska frankotecknen.

Uppslaget till att skapa en första handbok över svenska frimärken och helsaker kom år 1903 från Sven Wiberg i Göteborgsföreningen. Detta resulterade i att Sveriges Filatelist-Förening beslöt att ge ut en handbok till det svenska frimärkets 50-årsjubileum, *Sveriges frankotecken 1855-1905* (322 s.). Boken var indelad i en postal och en filatelistisk avdelning och förtecknade således inte bara frankotecknen, utan gav även en postal historisk bakgrund med tryckerihistoria samt en översikt av det tidiga frimärkssamlandet i Sverige. För den innehållsrika postala delen svarade notarien vid generalpoststyrelsen, Ernst Öberg, medan det filatelistiska avsnittet hade Nils V. B. Holmberg som upphovsman. Alla frimärken var avbildade och ett flertal nyanser samt upplagesiffror fanns nu angivna. Denna SFFs första handbok var ett pionjärbete av första rang, där de bägge redaktörerna skapade ett alldeles nytt upplägg. Olika stämpeltyper som använts av postverket fanns också avbildade och kan ses som ett embryo till en stämpelkatalog. Pärmdekoren, ett elegant guldtryck på ett ljus blått helklotband anknöt till de svenska nationalfärgerna och hade formgivits av slottsarkitekten Agi Lindegren, en av föreningens medlemmar. Till 250 exemplar av handbokens upplaga fogades 1885 års nytryck av skilling-bancofrimärkena. Ett litet antal handböcker bands in i mörkblått skinn.

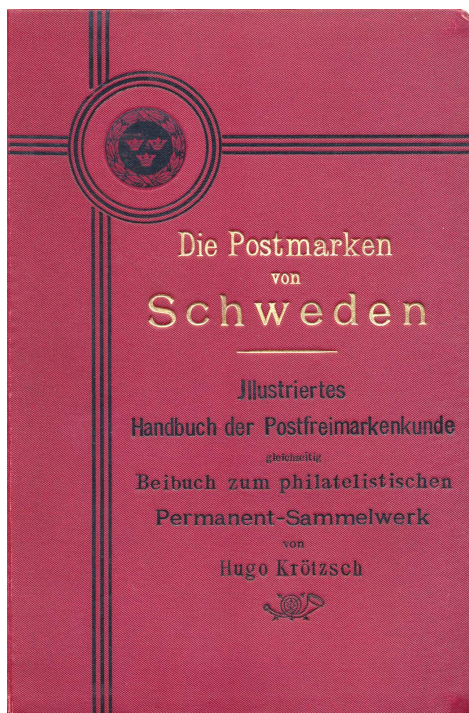
Inom kort publicerades även ett par småskrifter av Sveriges Filatelist-Förening. Hilmer Djurling och L. Harald Kjellstedt sammanställde 1906 *Tysk-svensk, engelsk-svensk och fransk-svensk filatelistisk ordbok gifvande i svensk öfversättning filatelistiska ord och termer använda i utlandets ledande kataloger* (19 s.). Detta var en utmärkt hjälpreda för samlarna, som vid denna tid i allmänhet samlade hela världens frimärken, eller åtminstone åtskilliga av dem. Man bytte ofta med eller köpte från samlare och handlare i andra länder. Svensk-amerikanen Kjellstedt var även författare till den trevligt skrivna *Filatelién såsom nöje och studium* (24 s.) som gavs ut 1907. En norsk upplaga utgavs året därpå, *Filatelién som underholdning og studium* (24 s.). En andra svensk upplaga utkom 1912. Kjellstedt inledde med följande konstaterande:

”Det finnes väl näppeligen någon vurm eller ”hobby” så allmänt förekommande bland de civiliserade folkens individer som vurmen för vissa föremåls samlande. För den som är dagligen sysselsatt med studier, med undervisning, med affärer eller något fysiskt ansträngande yrke är den rekreation för tanke och sinne, som utöfvandet af en dylik favoritsysselsättning medför, ej endast en välsignelse utan en nödvändighet.”

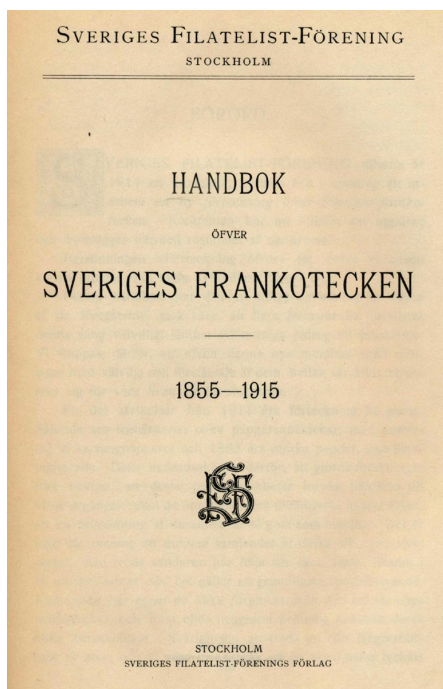
Kjellstedt ansvarade även för *Frimärken värda förmögenheter* (43 s.), en översättning av Fred J. Melvilles ”Postage stamps worth fortunes” från 1908. Kjellstedts översättning utgavs 1910 i Sveriges Filatelist-Förenings regi.

En annan publikation som gavs ut av Sveriges Filatelist-Förening var *Bibliographie der wichtigsten Spezialwerke über die Postwertzeichen einzelner Länder* (45 s.). Denna gavs ut 1907 och var sammanställd av Rudolf Krasemann (1875-1908), som till yrket var bokhandlare och verksam vid Akademiska bokhandeln i Uppsala. Krasemann ansvarade även för översättningen till tyska av den katalog som Sveriges Filatelist-Förening utgav året innan, 1906, *Verzeichnis über die Postwertzeichen von Schweden: Marken* (30 bl.), vilken byggde på 1905 års handbok. En ny upplaga av denna katalog på tyska språket utgavs 1911 (38 bl.). På tyska utgavs även en bearbetad och något förkortad upplaga av 1905 års handbok med titeln *Die Postmarken von Schweden 1855-1905* (116 s.), som ingick som del två i ”Illustriertes Handbuch der Postfreimarkenkunde gleichzeitig Beibuch zum Permanent-Sammelwerk

in losen Blättern” utgiven av Hugo Kröttsch i Leipzig 1908. Här var frimärksavbildningarna lagom stora för att man skulle kunna sätta in frimärken i boken.

År 1914 tillsatte Sveriges Filatelist-Förening en kommitté som skulle utarbeta en ny förteckning över Sveriges frankotecken. Arbetet gick raskt och redan året därpå, 1915, utkom *Handbok öfver Sveriges frankotecken 1855-1915* (111 s.), den första katalogen med pris-

noteringar i SFFs regi. För frimärkena, vilka fanns i ”afdelning I” hade nyanserna nu ägnats ett mer ingående studium än tidigare. Helsakerna, som återfanns under ”afdelning II”, hade förtecknats av Erland Kempe och Fritz Dölling, medan Astley Levin ansvarade för ”afdelning III”, avsnittet om poststämpelar, ”ett intressant fält för specialsamlaren, rikt på omväxlingar och gifvande tillfälle till djupgående studier.” På ett par avslutande sidor presenterades Postmuseum av frimärkshandlaren Harry Wennberg. Denne, som under ett par decennier var Sveriges ledande frimärkshandlare, hade varit verksam i branschen sedan 1892. Han utgav från 1919 tidskriften ”Filatelistiska Meddelanden”, vilken i en lång serie artiklar under åren 1919-

1923 bl.a. återgav Harry Wennbergs memoarer under rubriken "Vad jag upplevat som filatelist". Av Wennbergs handbok framställdes även en särskild numrerad lyxupplaga i 50 exemplar.

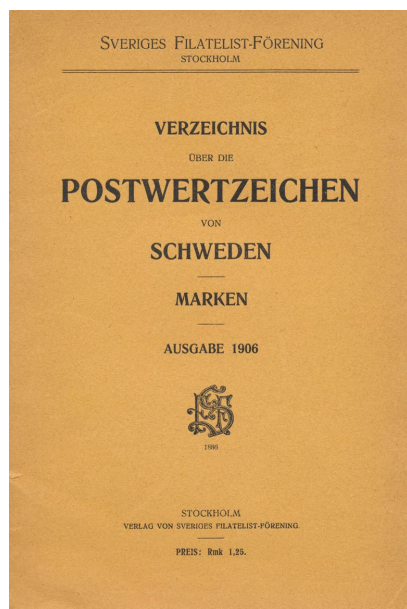
Astley Levin var pionjär när det gäller stämpelsamlandet i Sverige och han publicerade år 1918 *Stockholms poststämplat 1686-1910: försök till beskrivning* (36 s.), en katalog där huvudstadens stämplat klassificerades och avbildades. Året därpå, 1919, utgav han *Förteckning å Sveriges postanstalter 1636-1910 jämte data för deras öppnande och eventuella indragande* (103 s.). Av den senare titeln utkom en mer påkostad upplaga i 50 exemplar till vilken 1885 års nytryck av vapentyp-örefrimärkena fogades. Dessa publikationer byggde på den mycket omfattande samling frimärken med alfabetiskt och kronologiskt ordnade stämpelavtryck från svenska postanstalter som Levin sammanställde och så småningom donerade till Postmuseum i Stockholm.

Bandfrimärkena kartläggs

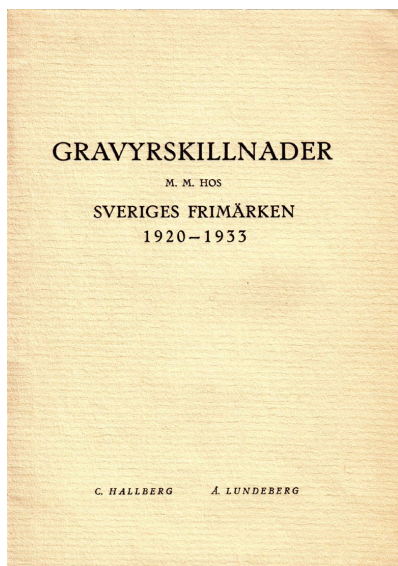
Under 1920 började det svenska postverket trycka frimärken på ett helt nytt sätt. Tidigare hade man låtit Jacob Bagges sedeltryckeri framställa alla svenska frimärken i ark, en omständlig och tidsödande process. Nu skaffade man i stället en modern tryckeriutrustning av fabrikat Stickney från U.S.A. och tillverkade fortsättningsvis frimärkena i egen regi. De nya frimärkena, som trycktes i rullar, vann snart frimärkssamlarnas stora intresse. Tryckdifferenser och olika sorters papper uppträdde efter hand och de började genast samlas och katalogiseras. Det nya och högst aktuella samlingsområdet gav inom kort upphov till en rad publikationer för samlare av bandfrimärken.

Bland de först utgivna publikationerna återfinns vi *Olika gravyrtyper å frimärken med lejon- och postemblem-bilderna 1920-1926*, som utarbetats av Johannes Rudbeck, dåvarande chef för Postmuseum. Det 13-sidiga häftet presenterade bandfrimärkenas typolikheter och utgavs på Harry Wennbergs förlag 1926.

Delar av upplagan såldes med monterade obegagnade frimärken. Samtidigt publicerade Albin Pihl *De svenska bandfrimärkena 10/5 1920 – 1/8 1926* (16 s.). Pihl presenterade dessa frimärken i tabellform, med uppgifter om nyanser och vattenmärken. Två år senare utgavs *Förteckning över Sveriges bandfrimärken 1920 – 1928* (16 s.) med uppgifter om typer,

nyanser, papperssorter och vattenmärken. Åke Lundeberg, en av författarna, är för eftervärlden annars mest känd för att vid OS i Stockholm 1912 ha erövrat två guld- och en silvermedalj i grenen skytte på löpande hjort. Katalogen innehöll även värderingsuppgifter. Bakom förteckningen stod, förutom Lundeberg, ytterligare fem samlare: K. A. Bergstedt, Rudolf Ericsson, Adolf Hassler, Sigge Ljunggren och David Palmér. Redan året därpå, 1929, utgavs en ny upplaga (16 s.) av häftet, nu kallat *Förteckning över Sveriges bandfrimärken 1920-1929*. Ett supplement (2 s.) utkom även. Tillsammans med Carol Hallberg publicerade Åke Lundeberg 1933 en ny bandfrimärkespublikation, *Gravyrskillnader m.m. hos Sveriges frimärken 1920-1933* (16 s.). Med detta häfte till hands kunde skillnader mellan olika plåtar lätt fastställas. Likaså beskrevs dubbelpräglningar.

En ny handbok från SFF

1920-talet präglades av en stark utveckling av frimärkssamlandet och föreningslivet blomstrade. Redan 1920 fanns det behov av en ny handbok som förtecknade alla utgivna svenska frimärken. 1915 års handbok efterträdades av en ny upplaga, utgiven i Sveriges Filatelist-Förenings regi: *Handbok öfver Sveriges frankotecken 1855-1920* med undertiteln *Afdelning I: frimärken, luftpostfrimärken, tjänstefrimärken, lösenmärken* (83 s.). Nytt för denna

handbok var att provtryck hade förtecknats. Dessutom hade beteckningen "ringtyp" införts för den serie frimärken som gavs ut 1872 - 1891. De planerade delarna II och III, med helsaker och poststämplar, blev dock aldrig publicerade. En ny upplaga av handboken gavs ut 1928. Titeln hade nu ändrats till: *Katalog över Sveriges frankotecken 1855-1903 samt poststämplar 1686-1910: avdelning I*. Anmärkningsvärt är att varken frimärken av typ Gustaf V i medaljong eller bandfrimärkena hade medtagits.

I viss mån komprimerades detta av *Harry Wennbergs handbok över Sveriges frankotecken* (50 bl.), som utgavs 1925. Denna handbok utgavs som ett komplement till 1915 års handbok och tog endast upp de senaste årens utgåvor: dels frimärken från 1920-1924 i "avd. 1", dels helsaker för åren 1916-1924 i "avd. 2". I den sistnämnda fanns även de senaste årens P.S.-kort förtecknade. Handboken utgavs även i en lyxupplaga i rött skinnband. Till denna handbok utkom samma år *Supplement till Harry Wennbergs Handbok över Sveriges Frankotecken, Avd. I och II* (7 s.).

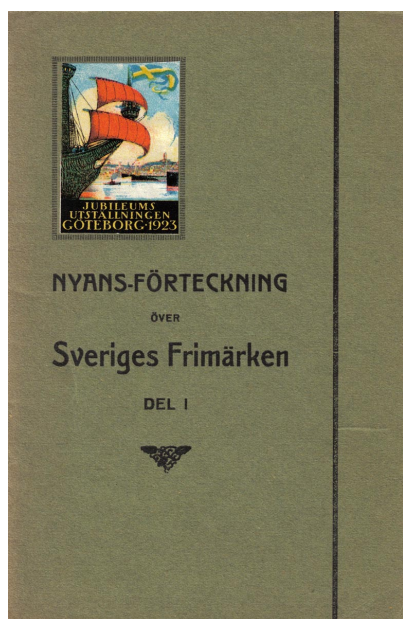
Postverkets införande av bandfrimärkena ledde till en strid ström av publikationer om dessa, medan det tidiga 1900-talets frimärken, som framställt vid Jacob Bagges sedeltryckeri, blev något styvmoderligt behandlade. Så småningom kom dock en särskild studie över 1910-talets frimärken, men den vände sig inte till en större samlarkrets. Det var *The Swedish postage stamp issues 1910-1919: research collection (in 12 volumes) with detailed study of their philatelic history* (38 s.), som gavs ut av Johan Ramberg 1933 i en upplaga om 100 exemplar, varav de första 50 var numrerade. Texten var emellertid författad av Nils Strandell, som även hade byggt upp samlingen. Ramberg var bland de första som special-samlade detta område och han ställde ut sin samling, tillsammans med detta häfte, vid WIPA-utställningen i Wien 1933. Exponatet tilldelades där en silvermedalj. Eftersom det var österrikaren Ferdinand Schirnböck som utformat porträttet av Gustaf V för de s.k. medaljongfrimärkena, väckte Rambergs samling stort intresse vid utställningen, vilket Nils

Strandell kunde berätta i sitt reportage däri- från. Utom tävlan ställde Ramberg dessutom ut två stora rariteter vid detta tillfälle, nämligen det unika 3 skilling banco gul och 8 skilling banco otandad, det senare endast känt i två exemplar.

Variantsamlandet har förekommit lika länge som frimärkssamlandet existerat; att hitta det som är lite mer sällsynt och värdefullt har alltid varit lockande. Ett litet häfte som sökte sammanställa *Plåtfel och varianter i äldre svenska frimärken* (22 s.) utgavs 1937 i Helsingborg av Gustaf Dahlin till hjälp för dem som intresserade sig för det som ofta kallas avarter.

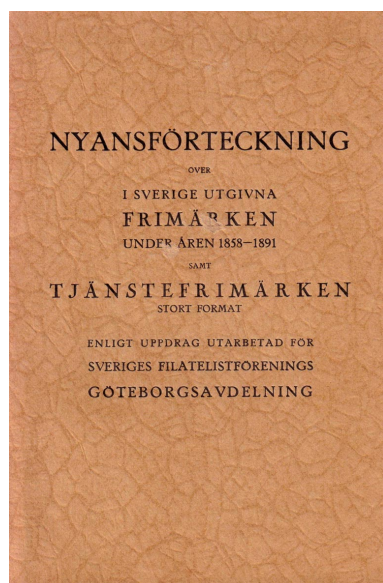
Nyanssamlande i Göteborg

Med anledning av att Göteborg firade sitt 300-årsjubileum anordnades en stor jubileumsutställning i staden år 1923. Inom ramen för festligheterna anordnades dels en utställning med äldre postala föremål, en historisk exposé enligt en särskilt upprättad katalog: *Postverkets utställning: jubileumsutställningen i Göteborg 1923* (47 s.), dels en frimärksutställning som ombesörjdes av Sveriges Filatelist-Förenings Göteborgsavdelning. Eftersom intresset för nyanssamlandet av Sveriges frimärken var stort i Göteborgsföreningen hade

man vid denna tid, på förslag av Rudolf Ericsson, skapat en samling "Trasien" med defekta äldre frimärken, för att mer ingående kunna studera och särskilja skillnader i nyanser och tryckupplagor. Detta ledde till att föreningen i samband med utställningen gav ut två små häften, *Nyansförteckning över Sveriges frimärken* om vardera 11 sidor, som även angav priser. Den första delen omfattade vanliga frimärken, medan del två förtecknade nyanserna hos tjänste- och lösenmärken.

Åtta år senare, år 1931, publicerades en avsevärt utvidgad efterföljare, *Nyansförteckning över i Sverige utgivna frimärken under åren 1858-1891 samt tjänstefrimärken stort format* (79 s.).

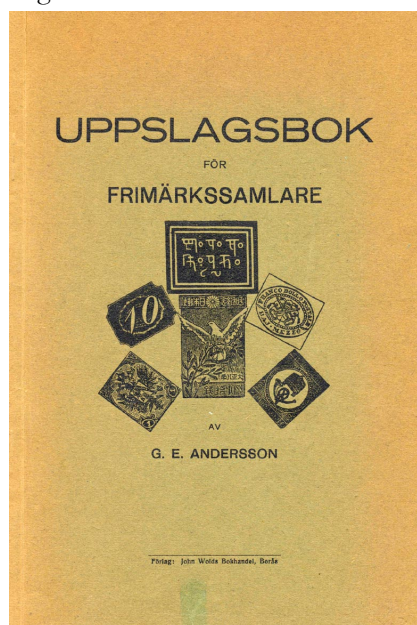

Denna förteckning, som även angav priser, byggde på 1928 års handbok samt ytterligare rön som publicerats i "Svensk Filatelistisk Tidskrift". Ansvariga för denna förteckning var Helge Arnell, Rudolf Ericsson, Hugo Flyckt och Folke C:son Wejdling.

Litteratur för nybörjare och motivsamlare

Litteratur om frimärken är inte bara kataloger och handböcker. I de filatelistiska tidskrifterna fanns redan i begynnelsen artiklar och kåserier om frimärken. Den första skriften på svenska i detta ämne var Kjellstedts ar-

bete från 1907, vilket nämnts ovan. Så småningom fick han efterföljare. Einar Ljungborg, under en tid (1938-1942) redaktör för "Svensk Filatelistisk Tidskrift", utgav år 1924 en handledning i hur man skulle samla frimärken, vilken riktade sig mot nybörjare och yngre samlare. Boken fick titeln *Frimärksboken: Svenska Dagbladets handbok för frimärksamlare* (97 s.). Nya upplagor, med titeln *Frimärksboken nr. 1*, utgavs 1931 (88 s.) och 1941 (89 s.). Som ett komplement publicerades år 1929 *Frimärksboken nr. 2* (98 s.), varpå en ny upplaga kom 1941. En tredje volym, *Frimärksboken nr. 3* (104 s.), utgavs 1934. Dessa volymer innehöll kåserier och spännande läsning om frimärken från all världens hörn. Detta stimulerade samlandet och intresset för nya samlingsområden.

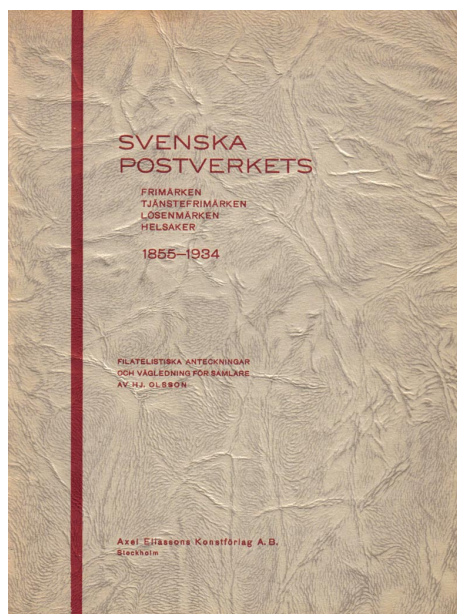

En användbar hjälpredda för frimärkssamlare var *Uppslagsbok för frimärkssamlare* (92 s.), vilken var sammanställd av G. E. Andersson. Publikationen utgavs av John Wolds bokhandel i Borås 1926.

Ett helt nytt sätt att samla frimärken var motivsamlandet. Den första boken på svenska som tangerade motivsamlandets idé och möjligheter skrevs av Fredrik Arsenius 1930. Han hade år 1929 donerat sin samling med porträttfrimärken till Postmuseum. Den

omfattade 300 albumblad med 2.700 frimärken som föreställde 946 olika personer från hela världen. Året därpå utgav Arsenius sålunda *Biografiskt lexikon över personligheter avbildade på världens postfrimärken* (140 s.). Denna publikation avbildade en stor del av de frimärken som ingick i donationen. En betydligt utvidgad engelsk version av detta lexikon utgavs 1937 och fick titeln *Dictionary of biographies over personalities depicted on the world's postage-stamps illustrated with 800 reproductions of portrait-stamps* (207 s.). Framrücksavbildningarna var utförda i ung. skala 1:1 och böckerna kunde på så vis även fungera som frimärksalbum.

Idén var dock inte ny. Redan 1923 hade Harry Wennberg introducerat *Harry Wennbergs frimärksgalleri: album och lexikon*. I introduktionstexten stod att läsa att detta är "icke enbart ett *album*, utan också ett *konversationslexikon*". Av detta stort planerade projekt, för vilket Nils Strandell var ansvarig, utkom dock endast två volymer av 18 planerade: *Band 1: Världshistoria, Europa* (90 s.) och *Band 9: Biologi* (84 s.), som gavs ut 1924. Ett liknande grepp tog frimärkshandlaren Rolf Gummeson ett decennium senare, när han 1936 gav ut *Mytologiska och religionshistoriska motiv på frimärken* (111 s.), där illustrationerna

fungerade som ett förtrycksalbum för det valda området.

I början av 1930-talet utgavs frimärksalbumet "Svea" av Axel Eliassons Konstförlag, redigerat av Hjalmar Olsson. Som ett komplement till detta album utgavs 1934 *Svenska postverkets frimärken, tjänstefrimärken, lösenmärken, helsaker 1855-1934: filatelistiska anteckningar och vägledning för samlare* (47 s.), med Hjalmar Olsson som författare. Publikationen är att betrakta som en koncentrerad handledning för den som står i början av sitt samlande.

Meddelanden från Postmuseum 1919-

Postmuseum, som grundats 1906, inledde 1919 en skriftserie kallad "Meddelanden från Postmuseum". Utgåvor på engelska kallades "Postal Museum Communication". Denna serie tillkom i första hand för att presentera museets samlingar och postala förhållanden i ett historiskt perspektiv, men några publikationer av allmän filatelistisk karaktär har även givits ut under årens lopp. Idag har 58 volymer kommit ut i serien "Meddelanden". I allmänhet var dessa volymer under lång tid häftade, men vissa av de tidigare fanns även inbundna i mörkblå skinnband med guldsnitt, senare i blå helklotband. Ett av de första ar-

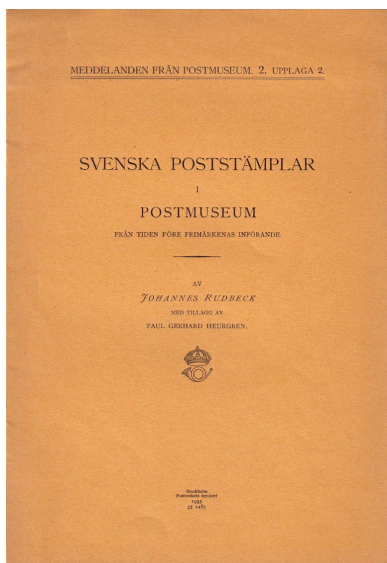
betena i serien var dåvarande postmuseichefen Johannes Rudbecks *Svenska poststämplat i Postmuseum från tiden före frimärkenas införande* (9 s.), som utkom 1920. En andra upplaga utkom 1935, utökad till 12 sidor.

Den sjätte volymen i serien var *Catalogue of the postage stamps of Sweden issued 1920-1926 and exhibited at the international philatelic exhibition Newyork 1926* (20 s. + 9 pl.-s.). Som titeln anger var detta en skrift som presenterade de senaste årens svenska frimärken för dem som besökte den internationella frimärksutställningen i New York, vilken ägde rum hösten 1926. Av denna publikation framställdes en särskild upplaga i 50 exemplar, vilken var tryckt på handgjort papper. Tre år senare, 1929, utgavs *Svenska postverkets frimärks-tillverkning och frimärken 1920-1928 samt frankokuvert, brevkort och kortbrev 1921-1928* (85 s.). Författare var Hjalmar Olsson, som fått generalpoststyrelsens uppdrag att utarbeta handboken, vilken blev den elfte volymen i serien "Meddelanden från Postmuseum".

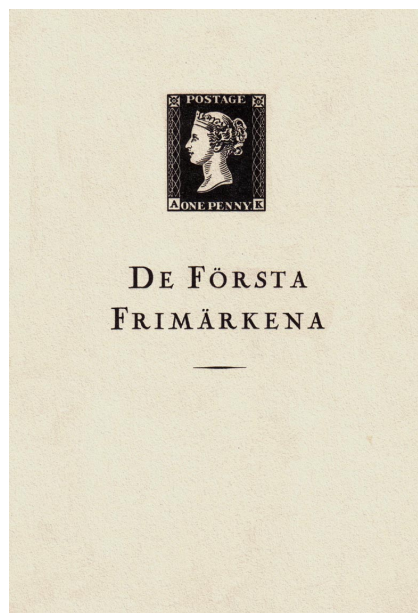
Tillsammans med Nils Strandell utgav Hjalmar Olsson året därpå, 1930, *Skilling-banco-frimärkena: festskrift med anledning av sjuttiofemårsminnet av frimärkenas införande i Sverige den 1 juli 1855* (nr. 12, 160 s. + 7 pl.), även denna utgiven på uppdrag av generalpoststyrelsen. Denna volym var den ditintills mest utförliga publikationen om Sveriges första frimärksutgåva.

Några år senare, 1936, utgav Postmuseum en mycket utförlig handbok över alla utgivna svenska helsaker. Författare var Hugo Olsson och publikationen fick titeln *Svenska postverkets brevkort, kortbrev och frankokuvert* (nr. 17; 207 s.). Nästa volym i serien (nr. 18) gavs ut 1939. Den presenterade de svenska bandfrimärkena för en tyskspråkig publik och hade sammanställts av Georg Menzinsky. Bokens titel var: *Die Schwedischen Tiefdruckmarken 1920-1938* (80 s.).

I samband med att 100-årsjubileet av Storbritanniens och tillika världens första frimärken firades 1940, utgav den tidigare chefen för Postmuseum, Erik G. Lannge, ett litet häfte med titeln *De första frimärkena: några bis-*

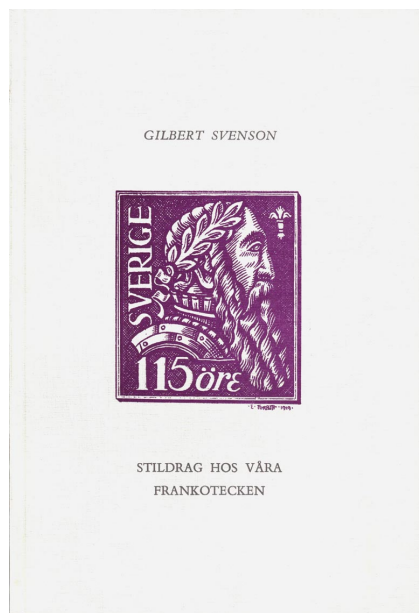
toriska uppgifter i anledning av hundraårsminnet av frimärkenas införande (nr. 20; 16 s.).

Menzinsky fortsatte snart utgivningen av litteratur om de nyare svenska frimärkena på svenska och engelska. Sälunda utgavs 1942 *Sveriges frimärken 1920-1941* (143 s.). En ny något utvidgad upplaga, där förargliga feltryck i registret hade rättats, utgavs redan 1943 och titeln blev då *Sveriges frimärken 1920-1942* (147 s.). Bägge volymerna räknas som nr. 21 i Postmuseums meddelandeserie. År 1946 utgav Menzinsky en engelsk upplaga om de svenska bandfrimärkena, *Postage stamps of Sweden 1920-1945* (nr. 23; 163 s.).

Samma år som den internationella frimärksutställningen Stockholmia 55 arrangerades i Stockholm, publicerades *Skilling banco stamps of Coat of arms type* (nr. 30; 158 s.), utgiven på engelska för att kunna läsas av den internationella publik som besökte utställningen. I denna skrift, författad av Hugo Olsson, var även de nytryck beskrivna som utkom till utställningen.

Bland de volymer som senare utkommit må här nämnas dåvarande postmuseichefen Gilbert Svensons *Stildrag hos våra frankotecken*. En första volym (nr. 34; 170 s.) utkom 1969 och den följdes 1973 av *Stildrag hos våra frankotecken*, 2 (nr. 35; 152 s.). Här presenterades

den svenska frimärksutgivningen ur konstvetenskaplig synvinkel. Svenson fick en efterföljare i Arne Carlbom, som 1988 publicerade *Frimärksbilder* (nr. 36; 269 s.).

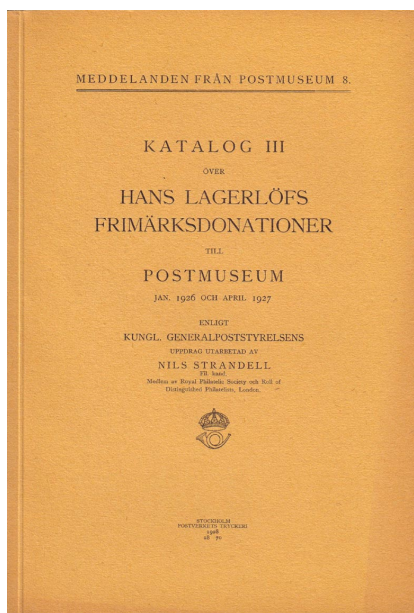
Postmuseums främste donator är svensk-amerikanen Hans Lagerlöf och han blev 1996 porträtterad av Erik Hamberg i *Storsamlaren Hans Lagerlöf* (nr. 40; 35 s.). Två år senare, 1998, utgavs ett posthistoriskt arbete, författat av Eliz Lundin: *Postvägar, postkontor och postgårdar i 1750-talets Sverige* (nr. 43; 112 s.). Vidare bör en utställningskatalog med flera välskrivna artiklar nämnas i detta sammanhang, *Märkvärdigt! Om frimärken, rykort och samlande* (nr. 45; 75 s.), som även utkom i en engelsk version, *Remarkable! On stamps, postcards and collecting* (nr. 46; 75 s.). Utgivningsåret var 2000, i samband med att en ny basutställning presenterades.

Vid sidan av sin meddelandeserie har Postmuseum även givit ut *Tilläggsporton för flygpost 1930-1946* (42 bl.), som sammanställdes av Karin Rabén (Svahn) [1984]. En ny upplaga gjordes av Karin Svahn 1993, *Flygporton 1920-1992* (69 s.), vilken kom i en andra upplaga 2001. Ett par år senare resulterade ett samarbetsprojekt om postvägarna i Norden mellan de olika postmuseerna i Danmark, Norge, Finland och Sverige i en bok som

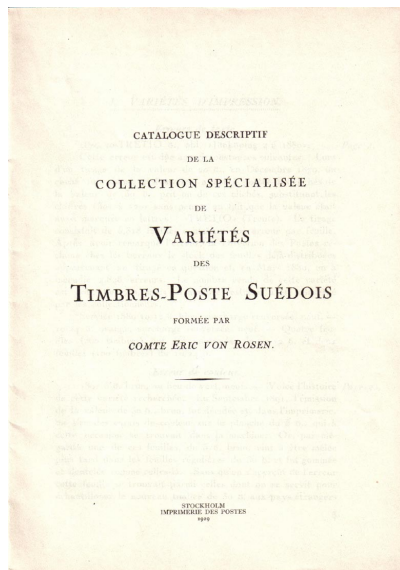
utgavs 2004 på danska, norska, finska, svenska samt engelska. Den svenska upplagan fick titeln *Längs Nordens äldsta postvägar* (266 s.), medan den engelska heter *Touring Scandinavia on ancient post roads* (264 s.). Den svenska upplagan kom i en reviderad version redan 2005, samtidigt med ett obetydligt förändrat omslag.

Postmuseidonationer förtecknas

I serien ”Meddelanden från Postmuseum” kom Nils Strandell att lämna värdefulla bidrag. I anslutning till de donationer som under tre decennier överlämnades till Postmuseum av svensk-amerikanen Hans Lagerlöf, ombads Strandell att färdigställa kataloger över de mottagna gåvorna. En början gjordes 1924, då *Katalog över Hans Lagerlöfs frimärksdonationer till Postmuseum åren 1922 och 1924* (71 s.) gavs ut som nr. 3 i museets publikationsserie. År 1926 utgavs en andra volym, *Katalog II över Hans Lagerlöfs frimärksdonationer till Postmuseum december 1924 och april 1925* (nr. 7; 59 s.). Den följdes två år senare, 1928, av *Katalog III över Hans Lagerlöfs frimärksdonationer till Postmuseum januari 1926 och april 1927* (nr. 8; 80 s.). Den fjärde katalogen, *Katalog över Hans Lagerlöfs frimärksdonationer till Postmuseum februari 1930* (nr. 13; 106 s.) såg

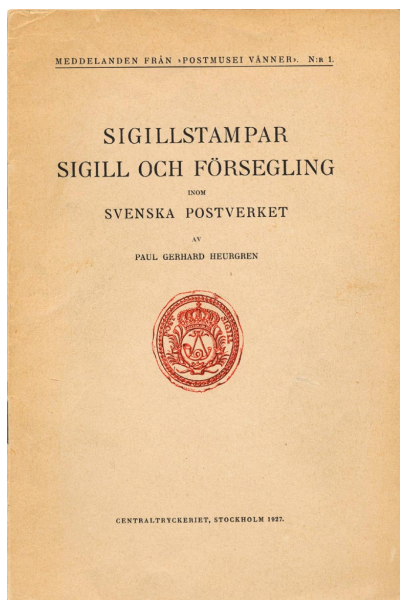
dagens ljus 1931 och samma år gav Strandell även ut *Katalog över greve Eric von Rosens frimärksdonation till Postmuseum år 1929* (nr. 14; 36 s.). En franskspråkig katalog över donationen gavs ut redan 1929, men den ingick ej i museets publikationsserie: *Catalogue descriptif de la collection spécialisée de variétés des timbres-poste Suédois formées par comte Eric von Rosen* (18 s.).

Ytterligare donationer strömmade dock snart in till Postmuseum från Lagerlöf i New York och 1939 sammanställde Strandell *Katalog V över Hans Lagerlöfs frimärksdonationer till Postmuseum 1932-1937* (nr. 19; 186 s.). Lagerlöfs trettonde och fjortonde donationer skedde under hösten 1939 och de förtecknades i *Katalog VI över Hans Lagerlöfs frimärksdonationer till Postmuseum 1939* (nr. 22; 132 s.), som publicerades 1944. Några år senare, 1950, trycktes *Katalog VII över Hans Lagerlöfs frimärksdonationer till Postmuseum 1940-1946* (nr. 26; 186 s.) och den följdes raskt året därpå, 1951, av den sista volymen, *Katalog VIII över Hans Lagerlöfs frimärksdonationer till Postmuseum 1948-1949* (nr. 27; 144 s.). Denna sista katalog publicerades även i engelsk språkdräkt, *Catalog VIII of Hans Lagerlöfs stamp donations to the Swedish postal museum 1948-1949* (nr. 29; 112 s.).

Postmusei Vänner

Föreningen Postmusei vänner grundades 1926. Redan året därpå inleddes utgivningen av en egen skriftserie, "Meddelanden från Postmusei vänner", vid sidan av "Meddelanden från Postmuseum". De första fyra häften i denna lilla serie – totalt blev det fem häften – hade posthistoriska teman. Upphovsman var Paul Gerhard Heurgren, chef för Postmuseum under perioden 1936-1952. År 1927 utgavs *Sigillstampar, sigill och försegling inom svenska postverket* (18 s.) och fyra år senare,

1931, utkom *Om almanackor med postala upplysningar och om försäljning av almanackor genom postkontoren* (11 s.). Det tredje häftet kom ut 1933 och behandlade *De första svenska brevlådorna* (15 s.) och 1942 utgavs volym fyra, *Äldre svenska postkontorsskyltar* (14 s.). Den femte volymen var den bibliografi som 1946 utkom till Nils Strandells 70-årsdag; mer om denne nedan.

Att denna serie avbröts kan förklaras med att vänföreningens medlemmar sedan 1950 erhållit årsboken "Postryttaren", där en lång rad betydelsefulla artiklar om filateli och posthistoria kunnat publiceras under årens lopp. Till de mest betydande bidragsgivarna kan räknas Jan Billgren, Paul Gerhard Heurgren, Egon Jonsson, Robert Mattson, Björn Sylwan

och Sven Åkerstedt. "Postryttaren" utgavs åren 1950-1954 av Postmusei vänner, mellan 1955 och 2010 av Postmuseum, men har därefter ånyo givits ut av vänföreningen.

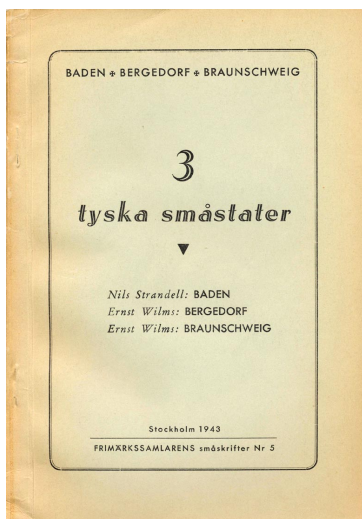
Mellan åren 1933 och 1936 utgav vänföreningen medlemsbladet "Nyheter från Postmuseum", som följdes av "Medlemsblad för Föreningen Postmusei vänner" under perioden 1941-1949. Dessa nyhetsbrev utkom i allmänhet med fyra nummer per år.

Nils Strandells eget författarskap

En av Nils Strandells tidigaste publikationer var *Ferrari – ett excentriskt levnadsöde: hans person och hans samlingar* (10 s.), som utgavs på frimärkshandlaren Harry Wennbergs förlag 1922. Publiceringen skedde i samband med de berömda och omfattande frimärksauktionerna efter den ryktbare Philipp la Rénotière Ferrari, vilka pågick i Paris åren 1921-1925.

I Stockholm fanns under många år Bröderna Olofssons Tryckeri, vilket drevs av de filateliintresserade bröderna Gustav och Helge Olofsson. Åtskilligt filatelistiskt tryck passerade deras officin och under ett par år på 1920-talet gav de ut en liten serie kallad "Filatelistiska Handböcker". Som nr. 1 i denna serie publicerades år 1922 *Baden* (38 s.) med Nils Strandell som författare. Den andra volymen i serien utgavs samma år och hade titeln *Bergedorf* (35 s.), med Ernst Wilms som upphovsman. Denne, som var redaktör för Svensk Filatelistisk Tidskrift 1911-1938, författade även häftet *Braunschweig* (52 s.), som gavs ut 1924. Samtliga dessa häften gavs långt senare, 1943, ut på nytt – med oförändrad paginering – under rubriken *3 tyska småstater*, i en samlingsvolym som ingick i serien "Frimärkssamlarens småskrifter, 5".

Med sin långa internationella erfarenhet från frimärksutställningar och inte minst sitt grundmurade intresse för och kunskap om filatelistisk litteratur – hans mycket omfattande bibliotek köptes 1943 av postverket till Postmuseum i Stockholm – var det inte överraskande att Strandell även skrev en bok om filatelilitteratur. *Odödliga frimärksböcker: kortfattade redogörelser för innehållet i hundratal av de*

värdefullaste filatelistiska 1900-talsverken (317 s.) publicerades 1947. Bokurvalet hade gjorts av Sigurd Tullberg. Detta är att betrakta som ett ännu idag värdefullt och användbart, men dessvärre relativt bortglömt arbete. Boken gavs ut i 650 nummerade exemplar.

Året därefter, 1948, publicerade Nils Strandell *I filateliens värld* (290 s.), en samling kåserier, minnen och frimärksberättelser från ett långt filatelistiskt liv.

Strandells författarskap omfattade emellertid främst tidskriftsartiklar, huvudsakligen publicerade i Nordisk Filatelistisk Tidsskrift och Svensk Filatelistisk Tidsskrift. I viss mån gavs även särtryck ut av bidrag som tryckts i filatelistiska periodika. I samband med Strandells 70-årsdag 1946 publicerades *Bibliografi över av Nils Strandell författade böcker, häften samt tidskrifts- och tidningsartiklar av vänner till Nils Strandell* (59 s.). Redaktör för bibliografin var postmuseumchefen Paul Gerhard Heurgren.

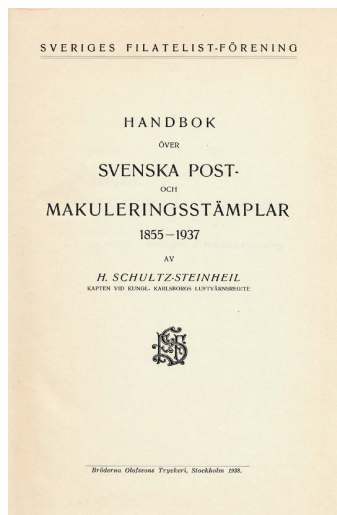
Nils Strandell var utan tvekan Sveriges främste filatelist under den första hälften av 1900-talet. Han var verksam som juryman vid 34 internationella utställningar mellan 1912 och 1952 samt hederspresident för juryn vid Stockholmia 55 och skrev – som bibliografin visar – ett mycket stort antal filatelistiska artiklar under årens lopp.

I samband med Sveriges Filatelist-Förbunds 75-årsjubileum 1961 beslöts där-

för att hedra honom genom att instifta en särskild medalj, Strandellmedaljen. Detta är Sveriges förnämsta filatelistiska utmärkelse. Om medaljen och de filatelisterna som tilldelats denna utmärkelse står att läsa i *Strandellmedaljen och strandellmedaljörerna 1961-2011* (124 s.). Boken, som utkom i 100 exemplar år 2011, utgavs av Gunnar Dahlvig och Jonas Hällström.

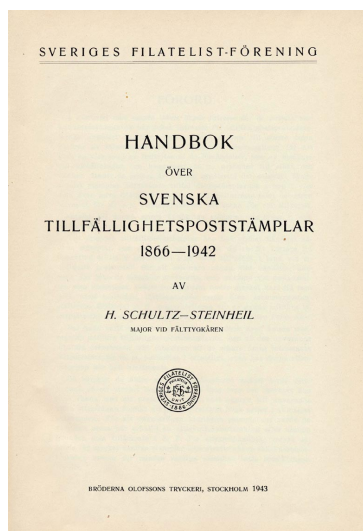
Nya handböcker från Sveriges Filatelist-Förening

År 1935 beslöt Sveriges Filatelist-Förening att utarbeta en ny handbok över Sveriges alla frimärken. En stor handbokskommitté tillsattes under ledning av Gösta Gartz och den kunde till föreningens 50-årsjubileum året därpå presentera *Handbok över Sveriges frankotecken 1855-1936* (218 s.). Till omfattningen anknöt den till 1905 års handbok och i likhet med denna presenterades inte heller några prisuppgifter. Denna handbok tog dock inte upp vare sig stämplat eller helsaker. De senare blev i stället förtecknade i den ovan nämnda publikationen som Hugo Olsson författade 1936. På konsttryckpapper utgavs en bibliofilupplaga i 200 nummerade exemplar i brunt skinnband med guldsnitt. I ett bihang, som endast fanns i bibliofilupplagan, berättades dessutom om hur den gula treskillingen hittades och hur feltrycket 20/Tre-tio tillkom 1880.

Stämplarna blev presenterade i en särskild handbok som gavs ut 1938, *Handbok över svenska post- och makuleringsstämplar 1855-1937* (167 s.), med Herman Schultz-Steinheil som författare. Denne var en engagerad stämpelsamlare och blev senare ordförande i Sveriges Filatelist-Förening (1946-1961). Handboken byggde på Astley Levins pionjärbete som utgavs 20 år tidigare, men utvecklades bl.a. genom att begreppet "normalstämpel" infördes.

Ytterligare en stämpelhandbok utgavs av Schultz-Steinheil ett par år senare. Det var *Handbok över svenska tillfällighetsstämplar 1866-*

1942 (96 s.), som publicerades 1943. Därmed fick samlarna även en särskild förteckning över de minnespoststämplar som använts av Posten. År 1943 beslöt filatelistförbundet att ge ut en ny handbok över Sveriges frimärken, eftersom den senaste upplagan i princip var slutsåld. Uppdraget att leda den nya handbokskommittén gick till Magnus Dahlén, som 1937 blivit ordförande i Stockholmsavdelningen av Sveriges Filatelist-Förening. *Handbok över Sveriges frankotecken 1855-1946* (360 s.), som förelåg klar till filatelistförbundets 60-årsjubileum 1946, var avsevärt utökad och till vissa delar omarbetad. Sälunda hade bl.a. numreringen ändrats. En lyxupplaga av handboken framställdes i rött skinn med guldsnitt i 200 numrerade ex-

emplar. Bihanget om den gula treskillingen och feltrycket 20/Tretio fanns nu i såväl den enklare som i den mer påkostade upplagan. En restupplaga av 1946 års handbok gavs ut med mjuka pärmar så sent som 1975.

Helsaker, militärbrev och poststämplar

I 1946 års handbok var helsakerna, liksom i 1936 års handbok, ånyo utelämnade, men samlarna av helsaker hade redan 1942 fått en komprimerad prislista som upprättats av Seved Lilliehöök, *Förteckning över de svenska helsakerna åren 1872-1941* (12 s.), utgiven av Sveriges Filatelist-Förening. Denna skrift följdes av den innehållsrika *Handbok över Sveriges helsaker 1872-1947 med prissättning* (115 s.),

som Lilliehöök själv publicerade 1947. Handboken, som gavs ut i ett litet och behändigt format vann stor popularitet och en ny upplaga såg dagens ljus redan 1950, *Handbok över Sveriges helsaker 1872-1950 med prissättning* (121 s.). Samlarna av helsaker kunde också ha glädje av ett häfte som gavs ut av Postmuseum 1945, *Beskrivning över tillverkningen av svenska postverkets brevkort, kortbrev och franko-kuvert* (30 s.), författad av Hugo Olsson och utgiven som nr. 24 i serien "Meddelanden från Postmuseum".

Postmängden i Sverige under det andra världskriget präglades starkt av alla de militärförsändelser som användes av dem som var

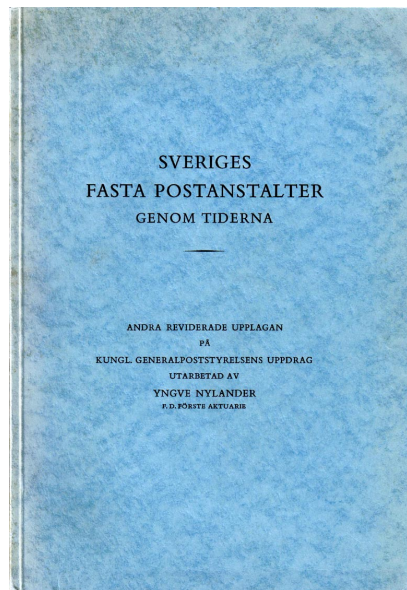
inkallade till militärtjänstgöring, samt de brev med svarsmärken som kunde användas av anhöriga. De första militära svarsmärkena gavs ut 1929 och i samband med kriget tillkom nya märken och upplagor. Sven Åkerstedt publicerade år 1944 *Sveriges militärbrev med svarsmärken* (42 s.), där även den militära posten före svarsmärkenas tillkomst behandlades. Denna skrift följdes redan 1946 av Åkerstedts *Specialkatalog över Sveriges militärmarken* (32 s.), som var en vidareutveckling av den första publikationen och dessutom innehöll prisnoteringar.

I 1946 års handbok, utgiven av Sveriges Filatelist-Förening, ingick ett avsnitt om *Militärbrev och militära portofribetsmärken*, som även utgavs som ett särtryck (39 s.). Författare var Harald Thunæus och Carl G. Ljungcrantz, den förre sekreterare i SFF 1937-1939, den senare ungefär samtidigt redaktör för Svensk Filatelistisk Tidskrift.

Åkerstedt engagerade sig även för stämpelsamlandet och gav 1945 ut *1.100 döda stämplat: data för indragna eller namnförändrade postanstalter i Sverige* (36 s.). Med denna förteckning blev det lättare att identifiera och samla stämpelavtryck från orter som inte längre hade egna postanstalter. Vid årsskiftet 1948-1949 utgavs dessutom *Sveriges fasta postanstalter genom tiderna* (200 s.), som nr. 25 i Postmusei serie "Meddelanden från Postmuseum". Författare till denna mycket användbara förteckning var Yngve Nylander. Bägge dessa volymer kom att stimulera stämpelsamlandet i Sverige. Ändringar och tillägg samlades i två duplicerade volymer, dels t.o.m. 1/7 1955 (70 bl.), dels för tiden 2/7 1955 – 1/1 1963 (74 bl.). Dessa sammanfattades dock i en ny, tryckt andra upplaga av *Sveriges fasta postanstalter genom tiderna* (219 s.), som gavs ut 1963. Delar av denna upplaga gavs ut som nr. 33 i serien "Meddelanden från Postmuseum".

Speciallitteratur om bandfrimärken

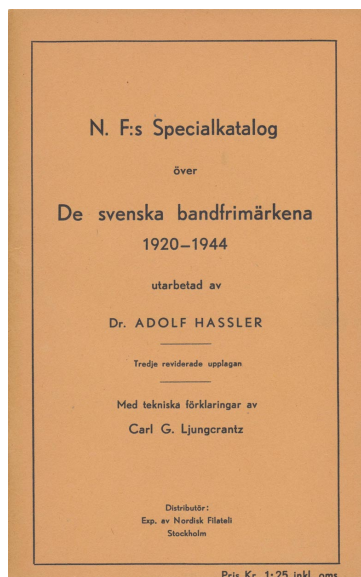
För samlarna av bandfrimärken blev år 1942 Adolf Hasslers *N. F:s specialkatalog över de svenska bandfrimärkena 1920-1942* (51 s.) en

värdefull hjälpreda. Befintliga specialkataloger över området var vid denna tidpunkt ungefär 10 år gamla och de senaste årens frimärken hade sålunda inte fått någon närmare beskrivning. Katalogen utgavs genom Nordisk Filateli och dess redaktör Ernst Gillberg. De tekniska förklaringarna var utarbetade av Carl G. Ljungcrantz.

En ny och reviderad upplaga utkom redan efter ett drygt år (1943) och fick följaktligen titeln *N. F:s specialkatalog över de svenska bandfrimärkena 1920-1943* (56 s.). Den distribuerades dels genom Nordisk Filateli, dels genom Sigurd Tullbergs tidskrift *Frimärksamlaren* som nr. 6 i serien "Frimärksamlarens småskrifter". Den tredje aktualiserade upplagan av Hasslers katalog gavs ut hösten 1944 (62 s.) och en fjärde upplaga, *N. F:s specialkatalog över de svenska bandfrimärkena 1920-1945* (50 s.) utkom ett år senare, med Axel Ekman som medförfattare. Den femte upplagan (57 s.) utkom 1946. Året därpå, 1947, utgavs en sjätte upplaga av Ekman med en något förändrad titel: *Specialkatalog över de svenska bandfrimärkena 1920-1947: förut utarbetad av dr. Adolf Hassler* (51 s.).

Distributör var nu Frimärkshuset, därav titelförändringen. Ytterligare två aktualiserade upplagor, den sjunde och åttonde, utkom 1948 (67 s.) resp. 1949 (79 s.).

Betydligt senare, 1981, tillkom en lösbladspublikation i två pärmar kallad *Handbok över avarter på svenska bandmärken 1920-1936* (opag.), sammanställd av Leif Andersson, Roland Frahm och Kjell Nilson. Den gavs ut vid en tid när intresset ökade för samlandet av varianter. En fortsättning utgavs 1997 av Leif Andersson under titeln *Variant-handbok för svenska frimärken 1938-1949 exklusive Tre Kronor serien*, likaså i en pärm med hålsplagna lösa blad.

Samma sätt för publicering, med möjlighet att komplettera med supplementblad, valdes när *Atlas handbok över svenska maskintillverkade frimärkshäfte* gavs ut 1989, sammanställd av Rune Åhman. Den följdes av *Atlas handbok över svenska automathäfte*, som kom 1998, med Magnus Fagerström och Rune Åhman som upphovsmän.

Allmänna kataloger

Utgivningen av frimärkstkataloger i Sverige är en snårig och svåröverskådlig del av den svenska filatelilitteraturen. I detta avsnitt tecknas därför endast konturerna av den viktigaste katalogutgivningen. Med några undantag är det frimärkshandlare som givit ut pris-kataloger över frimärken.

Det främsta namnet bland frimärkshandlarna kort före sekelskiftet 1900 var Heinrich Lichtenstein, som efterträddes av sonen Erik Lichtenstein. Under de första decennierna av 1900-talet dominerades emellertid frimärksbranschen av Harry Wennberg. Efter hans bortgång 1927 övertogs firman av sonen Charles Wennberg, som i början av 1930-talet gav ut flera olika kataloger. Ansvarig för katalogerna var Imre Vajda, som åren 1945-1957 var innehavare av Harry Wennbergs frimärksaffär. År 1930 startade utgivningen av *Special-katalog över de nordiska ländernas frimärken*, följda av *De nordiska ländernas frimärken* från 1938 t.o.m. 1950. Därefter blev titeln *Katalog-handbok över frimärken från Nordens fem länder*. Parallellt utgavs från mitten av 1930-talet *Special-katalog över Sveriges frankotecken*, vilken från 1945 kort och gott kallades *Sveriges frankotecken* och 1953 *Sveriges frimärken* och slutligen *Katalog-handboken Sveriges frimärken 1956*.

En under 1940-talet mycket populär katalog var *Dan* som utgavs av Charles Hansen. Han utgav olika kataloger mellan 1937 och 1950, dels en *Specialkatalog över Sveriges frimärken*, dels en katalog över hela Nordens frimärken med olika titlar, men så småningom kallad *Nordan*.

I Göteborg utgav frimärkshandlaren Otto Bräutigam en egen katalog från 1937 fram till åtminstone 1944, vilken från 1940 kallades *Skandia*. Frimärkshandlaren E. W. Lars-

son i Stockholm utgav från 1947 och under många år framåt en katalog som kallades *Viking*, dels för Sverige enbart, dels för de nordiska ländernas frimärken.

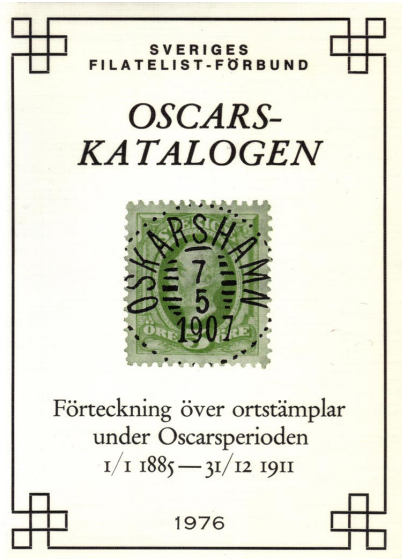
Frimärkshandlaren Einar Lundström, som 1941 startat Frimärkshuset i Stockholm, började 1947 att årligen ge ut *Facit: specialkatalog över de nordiska ländernas frimärken*, en katalog som så småningom blev marknadsledande. I denna katalog infördes från 1957 även kortare specialartiklar och från 1966 engelsk parallelltext. Lundström hade redan flera års katalogutgivning bakom sig; föregångaren hette enbart *Katalog över de nordiska ländernas frimärken*. Redan två år senare utökades utgivningen med en förenklad nordenkatalog, *Lilla Facit*, vars första årgångs-

beteckning var 1950. Från 1982 ersattes *Lilla Facit* av *Facit Sverige*, en förenklad Sverige-katalog. Under en tid utgavs även en enklare *Facit Norden*. Frimärkshuset har även utgivit *Facit Nobel 1962: World catalogue [of] Nobel stamps* (94 s.) samt *Facit: frimärkskort/ stamp cards Europa* (142 s.).

Samtidigt som Frimärkshusets första katalog *Facit* kom ut, 1947, publicerade Sveriges Filatelist-Förening den första årgången av en egen *Priskatalog över Sveriges frimärken 1948*. Med 1962 års katalog infördes en särskild förteckning över försändelser och kor-

tare artiklar kom även att införas efter hand. Från 1970 års katalog (utg. 1969) var titeln *Priskatalog över Sveriges frimärken och helsaker*, och från 1974 års katalog *Specialkatalog Sveriges frimärken och helsaker*. Detta år infördes viss parallelltext på engelska. De sista katalogerna, 1986-87 t.o.m. 1988-89, redigerades av Jan Billgren och Knut Norborg och kallades *Specialkatalog Sveriges frimärken försändelser och helsaker*. SFF gav från 1959 även ut en särskild *Priskatalog över svenska post- och makuleringsstämplar*, som utkom med några års mellanrum till och med årgång 1982. Dessutom utgavs 1976 en särskild *Priskatalog över svenska minnespoststämplar* (73 s.) utan illustrationer, samt tre årgångar av *Oscarskatalogen: förteckning över ortstämplar under Oscarsperioden 1/1 1885 — 31/12 1911* (årgångarna 1974, 1976 och 1983).

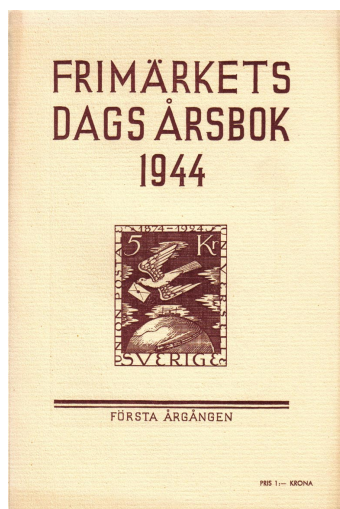
Denna förteckning över avstämplingar på frimärken med Oscars II:s bild byggde på tre små häften som sammanstälts av Tord Olsson och utgivits av Sten Thunvik 1972. Ingresset för ortstämplar på svenska frimärken överlag tilltog samtidigt och 1975 tillkom *Contenta: katalog över svenska ortstämplar 1819-1975* (158 s.), den första katalogen med värderingar för alla orter som haft postanstalt. Nya upplagor följde 1978, 1979 och 1981. Året därpå, 1982, övertogs katalogen av Fri-

märkshuset och fick nu titeln *Facit ortstämpel-katalog/postal history*. Katalogen har i allmänhet givits ut ung. vart tredje eller fjärde år och kallas från 1991 *Facit postal*. Från 1997 numreras katalogen med romerska siffror i stället för årgångsbeteckning. För samlare av frimärken och försändelser från vissa städer eller regioner har dessa kataloger haft en betydelse som inte kan överskattas.

Frimärkets Dag

År 1944 avhölls för första gången "Frimärkets Dag" i Sverige, närmare bestämt den 3 mars 1944. Idén kom från utlandet, där en sådan dag hade förekommit i flera länder. Till detta evenemang, som arrangerades i Stockholm och Göteborg, utgavs *Frimärkets Dags årsbok 1944* (96 s.) med ett tiotal artiklar om posthistoria, frimärkstillverkning, frimärks-samlande m.m. Redaktör för årsboken var Herman Schultz-Steinheil.

Evenemanget återkom påföljande år den 21 februari 1945 i Malmö och två dagar senare på NK i Stockholm; en ny årsbok, *Frimärkets Dags årsbok 1945* (116 s.) gavs ut med samme redaktör som tidigare och ett flertal artiklar med blandat innehåll. Därefter dröjde det till 1949 innan "Frimärkets Dag" återkom på nytt. *Frimärkets Dags årsbok 1949* (98 s.)

utgavs samtidigt med ett varierat innehåll, bl.a. en artikel av Filip Tillman om stämplat

på förfilatelistiska brev. Även denna gång stod Schultz-Steinheil som redaktör. Evenemanget anordnades denna gång i Stockholm och Göteborg den 5 november 1949.

FIB, Olle Cronsjö och Carl-Olof Enhagen

Mellan åren 1934 och 1962 utgavs veckotidningen *Folket i bild*, som var knuten till folkrörelserna. År 1941 beslöt man att starta FIBs frimärksklubb och varje vecka publicerades en särskild ruta med rubriken *Frimärksbladet* som ett regelbundet återkommande inslag i veckotidningen. Drivkraften bakom FIBs frimärksklubb och ansvarig för "Frimärksbladet" var Olle Cronsjö, som bl.a. sammanställde en artikelserie i tidningen kallad "Jordens frimärksländer". Denna inleddes i nr. 35, 1942 och sammanställdes snart till en serie böcker med samma titel, *Jordens frimärksländer*. Den första delen, som omfattade *Abessinien – Franska Guinea*, utkom 1944 och omfattade 189 s. Nya upplagor kom sedan 1945 (189 s.) och i utökad form 1951, *Aden – Franska Guinea* (224 s.). Del två, *Franska Indien – Luxemburg*, (191 s.) gavs ut sommaren 1945. FIBs frimärksklubb hade då passerat 125.000 medlemmar. En andra och utökad upplaga av denna del publicerades åtta år senare, 1953 (242 s.). Den tredje delen, *Lybeck – Sachsen*, nådde läsarna 1946 och två år senare, 1948, kom del fyra, *Saint Cristoph – Swaziland* (190 s.), varpå serien avslutades med den femte delen 1949, *Sverige – Östrumelien* (215 s.).

Cronsjö var en av sin tids starkaste föreläsare för motivsamlandet – ett stående inslag i "Frimärksbladet" – och han gav 1950 även ut en bok på detta tema, *Sport och frimärken* (180 s.) på Folket i Bilds förlag. För medlemmarna i FIBs frimärksklubb – som så småningom kom att uppgå till 400.000 samlare – publicerades dels den grundläggande *Frimärkssamlarens ABC: några tips till nya frimärkssamlare* (24 s.), författad av folkskolläraren Paul Rönne, dels *Våra svenska frimärken* (32 s.), som presenterade de svenska frimärksutgåvorna och även hade en prislista som skulle vara ett rättesnöre för frimärks-

byten. Det senare häftet var sammanställt av Ruben Vagnsson, Seth Wennberg och Allan Wirgin. Tre upplagor gavs ut, 1941, 1946 och 1949 (48 s.). *Frimärkssamlarens ABC* utgavs enbart under 1940-talet i tio upplagor och häftet trycktes om ända in på 1960-talet; sannolikt är detta den mest spridda publikationen om frimärkssamlande som givits ut i Sverige.

Utgivningen inom FIBs frimärksklubb kompletterades med några mindre häften i en serie som kallades "Folket i Bilds frimärksklubbs småskrifter". Det första häftet var *Nya vägar inom frimärkssamlandet* (8 s.) och utkom 1949. Det följdes av *Släpp in honom i klassrummet* (u.å., 11 s.), där frimärkssamlandet skulle introduceras i skolundervisningen med hjälp av "magister Filatelinder", samt ett tredje häfte, publicerat 1952, med titeln *Geografi och frimärken* (11 s.). Det fjärde häftet var *Djur och växter på frimärken* (12 s.), som gavs ut 1952.

I skuggan av Folket i Bilds framgångsrika samlarverksamhet startade även veckotidningsförlaget Allers en egen frimärksklubb. En *Kortfattad handbok för frimärkssamlare* [12 s.] publicerades 1943 av Allers samlarklubb, Filatelisektionen. Som en bilaga bladade man in ett tryckt "Formulär till bytesbrev".

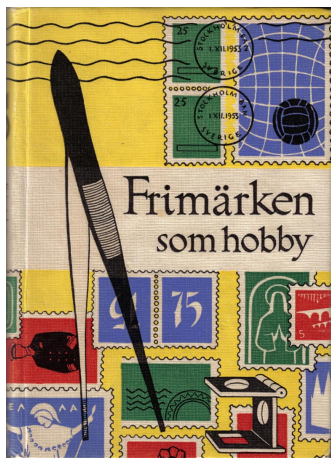
År 1951, dvs. året efter det att Cronsjö utgivit sin bok om sportfrimärken, publicerade Carl-Olof Enhagen *Världens sport-*

frimärken: kataloghandbok över världens alla sportfrimärken med 500 avbildningar (272 s.). Boken var upplagd efter frimärken som visade olika sporter och inleddes med ett avsnitt som kallades "Sportfilateliens utveckling och framtid". Några år senare, 1957, skrev Enhagen en fortsättning, *Världens sportfrimärken 1951-1956* (140 s.). Den första av dessa böcker var utgiven av Lindqvists bokförlag, medan den senare volymen utgavs av frimärkshandlaren Westinson, som saluförde motivfrimärken. Enhagen kunde även publicera en engelsk version, *Sports Stamps* (275 s.) som 1961 utgavs av förlaget Stanley Paul i London i deras serie "Hobbies for all". Han hör därmed till det fåtal svenska filateliförfattare som publicerat sig på ett utländskt förlag.

Samma år som Enhagen publicerade sin första bok om sportfrimärken, dvs. 1951, gav Ruben Nordfors ut *Min frimärksbok* (92 s.), vari författaren framhöll att detta var "... en kortfattad handledning i konsten att samla frimärken, kanske mest med tanke på *nybörjaren*." Här fanns ett avsnitt med olika länders myntslag, plats för anteckningar om planerade och gjorda frimärksinköp, frimärksadresser, värdering av frimärkssamlingen samt bytesadresser.

Bokförlaget Forum utgav 1954 i När-Var-Hur-serien en handbok för frimärkssamlare med titeln *Frimärken som hobby* (256 s.), vilken var författad av Rolf-Bertil Eklund, mång-

årig ordförande i Svenska Frimärksbytest-föreningen. En ny upplaga, som bara hade titeln och serien gemensamt med den gamla, utgavs 1970. Den nya utgåvan av *Frimärken som hobby* (218 s.) hade Olle Cronsjö som redaktör och medförfattare. Övriga medver-

kande var Gilbert Svenson, Åke Odén, Per Sjöman, Georg Lindman, Sven Åkerstedt och Karl-Erik Stenberg. Denna upplaga publicerades med två olika pärmar.

Georg Lindmans bidrag handlade om flygpost, vilket sedan flera decennier var hans specialområde. Han hade redan 1941 givit ut

Nordisk luftpost: handbok över de nordiska ländernas luftpostfrimärken, stämplat, förstatur- och specialturbrev m.m. (96 s.). En ny upplaga från 1943 ingick som nr. 4 i "Frimärkssamlarens småskrifter".

Ytterligare en bok om motivsamlande kan nämnas här, *Olympiafrimärken från hela världen* (181 s.). Boken, som var kronologiskt uppställd, gavs ut 1960 efter ett tyskspråkigt original, *Die Olympische Spiele auf die Briefmarken der Welt*, skrivet av Fabian Bura.

Förtecknade filatelister

År 1943 utgavs även en bok av ett helt annat slag, *Filatelien och dess män* (623 s.), sammanställd av Nils Georg Psilander och Carl-Gustaf Swanström. Det var ett biografiskt uppslagsverk, med företal av Nils Strandell, som förtecknade ett stort antal frimärkssamlare i Sverige vid denna tid, med kortfattade biographica och uppgifter om personernas samlingsområden.

Boken trycktes i 1.100 exemplar och inleddes med ett antal artiklar om bl.a. berömda frimärkssamlare och frimärksrariteter, frimärkssamlande och frimärkstillverkning samt Postmuseum och dess samlingar. Idag har detta arbete stort personhistoriskt intresse och ger åtskillig information om frimärksamlandet under 1940-talet. Varje exemplar av boken var numrerat och bar subskribentens namn.

Den oförtröttlige Sigurd Tullberg

Den person som allra mest bidragit till filatelins främjande i Sverige under 1900-talet var Sigurd Tullberg (1909-1998). I 50 års tid var han verksam som redaktör för filateltidskrifter och årsböcker, hade egna radio-program och skrev en lång rad böcker, i vilka han oförtröttligt skrev om frimärken och frimärkssamlande på ett lättsamt och intresseväckande sätt. Frimärkssamlare verkar han dock inte ha varit. Mest känd är Tullberg som redaktör för "Nordisk Filateli", vars utgivning hade startat 1937. Tullberg var även verksam som deckarförfattare.

Material till sina artiklar hittade Tullberg många gånger i utländsk filatelistpress, men han hade också goda relationer med Posten och kunde sålunda göra reportage från frimärkstillverkningen, eller skriva om utställningar eller verksamheten vid Postmuseum. Artiklar som han skrev för tidskrifter han gav ut eller medverkade i sammanställdes ibland även till böcker.

Samma år som FIBs frimärksklubb bildades, 1941, inledde Tullberg utgivningen av tidskriften "Frimärkssamlaren". Under åren 1942-1943 publicerade han *Frimärkssamlarens brevkurs: modern elementär filateli* (142 s.) som totalt utgjordes av sju häften. När Postmuseum i samarbete med FIBs frimärksklubb 1943 anordnade frimärksutställningen "Frimärket – från barnaår till silverhår" utgav Tullberg det lilla häftet *Pelle Slarvs upptäckter på utställningen Frimärket, berättade av honom själv och hans farbror* (8 s.). Ett större avtryck i den

filatelistiska litteraturen blev dock *Frimärkssamlaren: råd och anvisningar* (192 s.), som utkom samma år i två upplagor på Oskar Eklunds förlag. Boken var lättillgänglig och vände sig framför allt till yngre samlare. En tredje utökad och reviderad upplaga utkom 1950 (239 s.) och 1955 – lagom till världsutställningen "Stockholmia 55" – utkom en fjärde upplaga (237 s.), som följdes av en femte oförändrad upplaga året därpå. Långt senare, 1968, gavs boken ut i pocketformat

av bokförlaget Prisma i reviderat skick (224 s.), följd av en andra upplaga två år senare.

För de något mer avancerade frimärksamlarna skrev Sigurd Tullberg *Handbok för filatelister* (576 sp.), som första gången utkom 1946. Liksom i många andra av Tullbergs böcker användes spalt-, inte sidnumrering. En tredjedel av *Handbok för filatelister* handlade om förfalskningar och dessa ark sammanställdes, med ny spaltnumrering, till *Falska frimärken: förteckning och beskrivning* (192 sp.), utgiven 1947. En andra upplaga av *Handbok för filatelister* publicerades 1951. Båda dessa upplagor är av särskilt intresse för den som samlar filatelistisk litteratur, eftersom de var påkostade med en kompletterande färgkarta med åtta planschsidor, som innehöll 120 inklistrade färgprover. När en ny utgåva (kallad 4. upplagan) gavs ut 1972 (574 sp.) hade dock sidorna med färgprover utgått.

Sigurd Tullberg utgav även *Frimärkskalendern* (159 s.), som utkom med sin enda årgång 1949. Det var en liten behändig volym som lätt gick ned i fickan och som bl.a. innehöll uppgifter om alla frimärken som utgavs i hela världen 1947, hågkomster från 1880- och 1890-talets frimärkssamlande av F. W. Andréen, artiklar om Postmuseums frimärkssamlingar och nyinkommen litteratur i dess bibliotek, Postens frimärkstillverkning och aktuell försäljning vid PFFS, adresser till svenska frimärksaffärer och nordiska frimärksklubbar, myntsorter i olika länder m.m.

En lättillgänglig handbok med avsnitt som endast utgjorde enstaka trycksidor var *Frimärken lätt och lekande* (80 s.) som första gången gavs ut 1949 och i en ny upplaga 1951. Vid samma tid, 1951, publicerade Tullberg även *Författare och frimärken: förteckning över frimärken med litterära motiv, författarporträtt och annat av litteraturhistoriskt intresse* (191 s.). Två år senare, 1953, fortsatte Tullberg – i Cronsjö och Enhagens efterföljd – på temat motivsamlande med *Att samla motivfrimärken: några anvisningar* (223 s.). Här gavs råd om hur man skulle välja motiv, montera, texta och ställa ut. Även lämplig litteratur för motivsamlare förtecknades. En ny, helt omarbetad, upplaga utkom i pocketformat 1970 med titeln *Samla motivfrimärken* (160 s.).

Till Svenska flaggans Dag 1955 utkom Sveriges första frimärken tryckta i flera färger. Dessa kom att pryda omslaget – påklitrade och förstadagsstämplade – till den tredje upplagan av Sigurd Tullbergs samma år utgivna *Katalog över svenska förstadagsbrev och minnespoststämplar* (164 sp.), som även omfattade förstadagsstämplar på lösa frimärken, flygpoststämplar, olycksdrabbad post och sjöpost, allt med utsatta priser. Den första upplagan (96 sp.) kom ut tidigare under året och hade ett helt annat omslag. Detta var den första separata förteckningen över svenska förstadagsbrev och efterfrågan var uppenbarligen stor, eftersom tre upplagor utkom under det första halvåret 1955. Den tredje upplagan fanns sålunda tillgänglig till den internationella frimärksutställningen Stockholmia 55, som arrangerades i Stockholm under juli månad detta år.

Dessförinnan hade Harry Wennbergs Frimärksaffär några år tidigare publicerat ett avsnitt om förstadagsstämplar och FDC i sin katalog över svenska frimärken. Facit-katalogen införde prisnoteringar för förstadagsbrev först hösten 1960 med *Facit 1961* och Sveriges Filatelist-Förbund följde efter i 1967 års katalog. År 1957 publicerade Tullberg *Förenta Nationernas frimärken: specialkatalog över FN:s frimärken, förstadagsbrev, frankostämplat och helsaker med priser* (46 s.) och samma år gav han ut *Svenska postverkets frankostämplat*,

I: typöversikt (18 s.). Hans avsikt var att en förteckning över alla använda frankostämplat med licensnummer också skulle ges ut, men detta kunde inte förverkligas under Tullbergs livstid. Ett korrektur överlämnades av Tullberg till Postmusei bibliotek och har på senare tid (1996) gjorts tillgängligt: *Svenska postverkets frankostämplat: stämplat som upphört 1926-1956*.

I slutet av 1950-talet utgav Sigurd Tullberg sina kanske mest läsvärda och uppskattade böcker, *Vandring bland frimärken* (1958; 303 s.) och *Nya vandringar bland frimärken* (1959; 359 s.). I dessa publicerade han på ett medryckande och spännande sätt kåserier om berömda och sällsynta frimärken från hela världen. Sannolikt var han här inspirerad av bröderna Leon Norman Williams och Maurice Williams' böcker "Famous Stamps" (1940), "More famous stamps" (1942) och "Stamps of Fame" (1949). Postmusei bibliotek användes flitigt av Tullberg i hans författarskap och sålunda kan man av blyertsnoteringar t.ex. konstatera att de två bilderna av Hawaiis missionärsfrimärken som publicerades på s. 81 i *Vandring bland frimärken* hade hämtats ur museets exemplar av "Famous Stamps" (planschen invid s. 72). Dessa båda

böcker följdes 1960 av *Frimärkskavalkad: axplock ur frimärkssamlarnas värld* (320 s.), en serie kronologiskt ordnade berättelser om frimärken och frimärkssamlare för perioden 1900-1925. Ursprungligen var detta en samling artiklar som Tullberg publicerade i Nordisk Filateli från september 1957 till mars 1960. År 1960 utkom även *Samla frimärken: en Geber guide* (31 s.), med utvikbara illustrationer. En annan publikation för att främja frimärkssam-

landet var *Ett år i frimärksvärlden: en bildkavalkad om konsten att samla frimärken* (79 s.), som 1960 gavs ut av Sveriges Frimärkshandlare-Förening. Det är en bildberättelse som handlar om herr Friman som genom en vän (Sigurd Tullberg) får lära sig det mesta om frimärkssamlande, hur man köper och monterar frimärken, vad man kan lära av utställda samlingar och hur man blir medlem i en förening. I inledningen sätts vi in i handlingen:

”Det var en tillfällighet, som gjorde Friman till frimärkssamlare. Han satt och läste sin facktidskrift, ägnade förstrött genom det lättare godset och fastnade plötsligt för rubriken ”Frimärksfynd”. En pojke hade hittat några gamla frimärken och fått sälja dem för tusentals kronor. Men det var inte bara slumpens verk: grabben var samlare och hade frimärken som hobby. Friman började fundera. Idrotten höll han på att avveckla. Motion fick han förresten tillräckligt i jobbet. Lite lugnare pyssel [vore kanske bra]...”

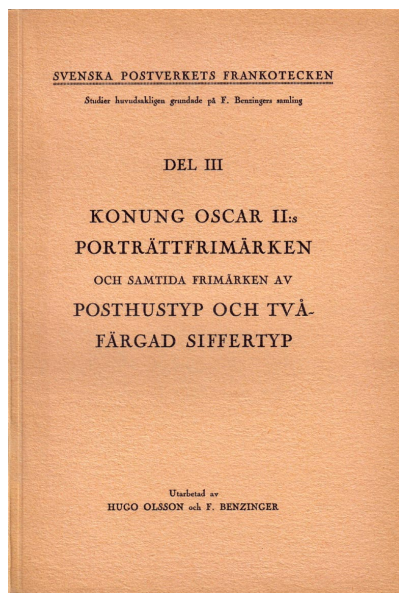
Sigurd Tullberg intresserade sig även för raketpost och sammanställde *Från ballong till raket: glimtar ur luftpostens historia* (48 s.) inför en luftpostutställning som arrangerades i Stockholm i slutet av 1961. På uppdrag av Frimärksfrämjandet utformade Tullberg två mindre häften, dels *Att samla frimärken* (1969; 8 s.), dels *Att samla frimärken på gamla dar* (1973; 11 s.). Texter och illustrationer från *Frimärken lätt och lekande* återanvändes i en annan publikation från Frimärksfrämjandet, *Att börja samla: några råd till unga och gamla* (42 sp.), som publicerades 1972.

Sitt mycket omfattande författarskap avslutade Tullberg 1975 med den omfattande *Frimärkenas Sverige och Sveriges frimärken: något om modern svensk frimärkstillverkning och några filatelistiska motivområden* (368 s.), som presenterade de samtida svenska frimärksgravörerna Czeslaw Slania, Arne Wallhorn, Heinz Gutschmidt, Majvor Franzén-Matthews och Zlatko Jakus, vidare de moderna tryckmetoderna, några samtida frimärksutgåvor samt ett antal motivområden.

År 1972 återuppstod ”Frimärkets Dag”, som dessförinnan hade arrangerats åren 1944, 1945 och 1949. *Frimärkets Dags årsbok* hade Sigurd Tullberg som redaktör under åren 1972-1982 och han hade flera egna bidrag med under denna tid. Han var 1983 även redaktör för efterföljaren *Frimärksåret*, som gavs ut åren 1983-1987.

Nya handböcker

I slutet av 1940-talet planlades ett helt nytt handboksarbete av Hugo Olsson och Fredrik Benzinger. Med utgångspunkt från den senares omfattande Sverigesamling skulle alla Sveriges frimärken få en ingående behandling och bli ”[...] ett utförligt och allsidigt samlingsverk, grundat på moderna forskning och innehållande icke endast forskningsresultaten utan även motiveringarna för slutsatserna.” Totalt skulle nio delar ges ut av *Svenska postverkets frankotecken: studier huvudsakligen grundade på F. Benzingers samling* och föreligga i färdigt skick till det svenska frimärkets 100-årsjubileum 1955. Den först

publicerade volymen var del tre, som förelåg klar 1947 och fick titeln *Konung Oscar II:s porträttfrimärken och samtida frimärken av postbusstyp och tvåfärgad siffertyp* (115 s.). Den följdes år 1948 av den fjärde delen: *1910-1920 års vanliga frimärken med lilla riksvapnet och konung Gustaf V:s porträtt samt tjänstefrimärken, landstormsfrimärken och luftpostfrimärken* (196 s.). Två år senare, 1950, utgavs del 1a, *Skilling bancofrimärken i vapentyp* (142 s.). Detta blev dessvärre den allra sista delen som publicerades. En bidragande orsak till att utgivningen upphörde torde vara att Benzinger avled i början av 1953, 84 år gammal.

Vid denna tid utkom en ny upplaga av Sveriges Filatelist-Förbunds stämpelhandbok. Arbetet med en ny stämpelhandbok inleddes 1947, framför allt beroende på att den då tio år gamla stämpelhandboken höll på att ta slut. Den nya upplagan, som var väsentligt utökad, fick titeln *Handbok över svenska post- och makuleringsstämplar 1685-1951* (396 s.) och publicerades 1952. Redaktör var ånyo Herman Schultz-Steinheil, nestorn på området. Till nyheterna hörde ett omarbetat avsnitt med normalstämplar och mer information om de förfilatelistiska stämplarna. Trots att handboken nu är mer än sextio år gammal används den fortfarande flitigt. En särskild lyxupplaga i brunt skinn och med

guldsnitt trycktes i ett begränsat antal, 60 exemplar.

Av handbokscharaktär var även en epokgörande uppsats av Einar Wockatz, "Vapenmärkenas perforering och härpå grundad

rekonstruktion av hela kartor" som ingick i *Studier och erinringar* (122 s.), en minnesskrift som gavs ut av Sveriges Filatelist-Förening i Göteborg med anledning av föreningens 50-årsjubileum i januari 1951. Bland bidragen ingick även artiklar om nyanssamlande och ett bidrag om plätning av 30 öre långa tjänstefrimärken, skriven av frimärkshandlaren Otto Sandberg.

En publikation som utkom helt utanför filatelistförbundets hägn, på privat initiativ, var *Handbok över Japans äldre frimärken* (54 bl.) som Bertil Ollerstad utgav på eget förlag 1958. Det är för övrigt anmärkningsvärt att så få publikationer utgivits i Sverige om utländsk filateli överhuvud taget. Vid ungefär samma tid, 1961, utgav emellertid Ivan Adler *Handbook of the Postage stamps of the empire of Ethiopia and her postal system*, 1 (49 s.). Några år senare, 1968, publicerades en andra del, *The Stamps of Ethiopia handbook, part 2* [69 s.].

Redaktören Sven Åkerstedt

År 1955 beslöt Sveriges Filatelist-Förening att inleda arbetet med en ny handbok över

Sveriges frankotecken. Den nya handboken skulle bli avsevärt fylligare än 1946 års handbok och bättre svara mot det fördjupade intresse för svensk filateli och förfilateli som hade uppkommit under efterkrigstiden. En handbokskommitté tillsattes med Helge Arnell, Erik Blomberg och Georg Menzinsky. Den förstnämnde avled dock inom kort och ersattes då av Sven Åkerstedt. Arbetet med den nya handboken blev omfattande. En första del av *Sveriges frankotecken 1855-1963* presenterades till Sveriges Filatelist-Förbunds 75-årsjubileum 1961 och innehöll bland annat en posthistorisk bakgrund författad av förre postmuseichefen Paul Gerhard Heurgren, vidare en introduktion till svensk förfilateli av Curt Haij, ett bidrag om vapenöreutgåvan av göteborgstrion Per Sjöman, Erik Helmers och Einar Wockatz, ett avsnitt om 1910-1919 års frimärken av Hugo Olsson samt en artikel om bandfrimärkena fram till 1936 av Georg Menzinsky.

Den andra handboksdelen förelåg klar året därpå, 1962, och presenterade 1862 års provisorium och frimärkena av typ liggande lejon (Menzinsky), samt hela frimärksperioden från 1872 fram till 1920 (Blomberg och Olsson), landstormsfrimärkena (Olsson), flygpostfrimärkena (Erik Kihlblom), den senare bandfrimärkesperioden under Gustaf V:s tid (Menzinsky), de mindre tjänstefrimärkena (Olsson) samt lösenmärkena (Erik Magnus).

I den tredje delen av den nya handboken, utgiven 1964, behandlades det som återstod, dvs. frimärksleveranserna (Åkerstedt), skyddspärföring av frimärken (Schultz-Steinheil), provtryck, nytryck och eftertryck (Åkerstedt), vidare skilling banco-frimärken och den därtill hörande nyskrivna artikeln om Kontrollboken (Menzinsky, Sjöman och Åkerstedt), det svarta lokalfrimärket och bandfrimärkena från och med 1951 (Menzinsky), de storformatiga tjänstefrimärkena samt militärbrev och svarsmärken (Åkerstedt) samt helsaker (John Ahlström). Totalt omfattade handboken 857 s.

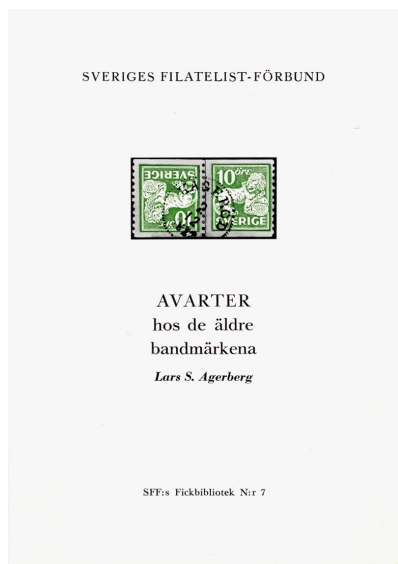
Handbokens avsnitt om öreutgåvan av vapentypsserien publicerades långt senare,

1984, i en engelsk översättning av Sven Åhman för en amerikansk publik: *Sweden: Coat of Arms öre values 1858-1872* (113 s.). Året därpå, 1985, följdes den av *Sweden: Skilling Banco stamps 1855-1858, Black local stamp, 1862 Provisional of local stamp type* (91+41 s.), vidare *Sweden: Lion Type stamps 1862-1872, Ring Type stamps 1872-1892* (123 s.). Utgivare var i samtliga fall Scandinavian Philatelic Foundation i USA.

Sven Åkerstedt, som under perioden 1950-1966 var redaktör för "Svensk Filatelistisk Tidskrift", blev även involverad i ett annat större utgivningsprojekt. År 1957 var han redaktör för den mycket uppskattade *Frimärkets bok* (440 s.), en innehållsrik och allsidig volym som syftade till att vara "en introduktion i frimärkenas värld". Samtidigt utgavs en ackompanjerande volym kallad *Frimärkena berättar* (416 s.), med Åke Ohlmarks som redaktör. I denna skildrades Europas historia genom frimärksutgivningen i de olika länderna.

SFF:s fickbibliotek

Sveriges Filatelist-Förening, som 1957 bytte namn till Sveriges Filatelist-Förbund, inledde 1953 utgivningen av SFF:s fickbibliotek, en serie handböcker i litet format. Först ut var *Chile 1853-1867* (40 s.) av Nils Färnström och tre år senare, 1956, publicerades *Strålstämp-larnas historia* (52 s.) av Curt Haij. Den tredje volymen i serien, *Uruguay 1856-1900* (55 s.) utgavs 1959 och även detta häfte hade Nils Färnström som författare. Ett *Baklängesregister till hjälp för identifiering av svenska ortstämplar* (46 s.) sammanställdes av Ture Heed 1963 och blev den fjärde volymen i serien. Detta var en förteckning över postanstalter med alla namn angivna baklänges för att lättare kunna fastställa avtryck av avstämplingsorter på frimärken. Den femte volymen, *Musik och frimärken* (78 s.), med Bengt Hagström som författare, utgavs året innan, 1962. Fyra år senare, 1966, utgavs den sjätte volymen i SFF:s fickbibliotek, *Irland (Eire) provisorierna 1922* (59 s.) av Erik Kuylenstierna. Den följdes samma år av volym nr. sju: *Avarter hos de*

äldre bandmärkena (55 s.) av Lars S. Agerberg, en av sin tids mer framträdande samlare på området. Internationellt uppmärksammas när det gällde samlande och utställande av Tjeckoslovakiens frimärken var Gösta Hedbom, som i den åttonde volymen av denna serie bidrog med *Beskrivning av de äkta övertrycken Pošta Československá 1919 på Tjeckoslovakiens frimärken av år 1919* (40 s.).

Sveriges engagemang med fredsbevarande styrkor i internationella konflikter gav upphov till *De svenska FN-förbandens militärpoststämplar* (26 s.) av Tage Callerås, utgiven som nr. 9 år 1966. Året därpå, 1967, gav Nils Färnström ut *Haiti 1881-1906* (nr. 10; 44 s.) och slutligen utkom år 1968 *Svenska automathäften 1954-1967* (nr. 11; 56 s.) av Lennart Lagerström. Han hade dessförinnan utgivit fyra stencilerade förteckningar över området, "Specialkatalog över svenska automathäften" och så småningom, 1978, utkom en ny, tryckt upplaga, *Svenska automathäften 1954-1977 / Swedish Slot-machine booklets* (93 s.), som hade viss parallelltext på engelska. Denna nya upplaga utgavs som specialhandbok nummer 9 av Sveriges Filatelist-Förbund.

Falskt eller inte?

Nils Färnström skrev 1970 boken *Filatelist: en annorlunda frimärksbok* (145 s.), med en rad

kåserier i Tullbergs anda, men han ägnade sig även åt ett annat område som varit ett gissel för frimärkssamlarna alltsedan filatelins barndom, nämligen frimärksförfälskningar. Gustaf G. Gordon hade 1945 givit ut *Frimärksförfälskningar till Postens skada* (108 s.), där han ägnade sig åt förfälskade frimärken i Europa, och han fick en efterföljare i Färnström som trettio år senare, 1975, publicerade *Falskt: frimärksförfälskare och falska frimärken* (108 s.).

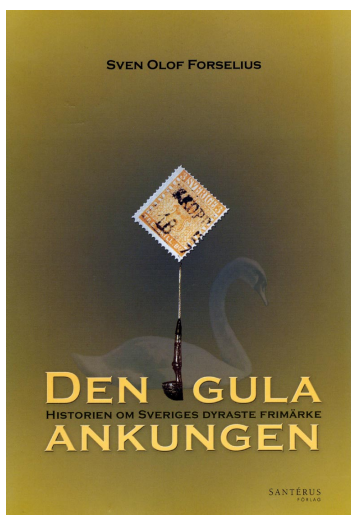
Boken gavs ut samtidigt som en undersökning gjordes i Stockholm huruvida den gula treskillingen är en förfälskning eller ej. Frimärket hade visats på världsutställningen Stockholmia 74 och frimärkets äkthet ifrågasattes av ett litet antal personer. En kommitté tillsattes för att undersöka huruvida frimärket var falskt eller manipulerat, men på strikt vetenskapliga grunder fastslog professor Diego Carlström vid Karolinska institutet att den gula treskillingen inte är någon förfälskning.

Den tillsatta arbetsgruppen kunde trots allt inte enas och man fortsatte med en utredning rörande äktheten hos Postmuseums skilling banco-frimärken. Utredningen resulterade i en stencilerad rapport, *Postverkets äkthetsutredning 75 (ÅU 75): Postmuseums skilling banco-frimärken i vapentyp* (161 bl.) samt en därtill hörande bilagedel (77 bl.). De som

tvivlat på den gula treskillings äkthet lät sig inte heller nu övertygas, trots att det klart framgick att museet i princip bara hade äkta och icke-manipulerade skillingfrimärken i sina samlingar.

Historien om den gula treskillingen och äkthetsundersökningen har berättats av Sven Åhman, Dagens Nyheters mångåriga korrespondent i USA, i boken *Den gula treskillingen: ett frimärke och dess underbara öden från äldsta tider till våra dagar* (143 s.). Boken, som utgavs 1975, var även försedd med ett särskilt facsimilblock med två treskillingar, varav den ena gul, samt en åttaskilling.

Många år senare, 2003, utgav frimärkshandlaren Sven Olof Forselius en bok om den berömda världsrariteten och de märkliga affärstransaktioner som skedde kring detta frimärke under det sena 1990-talet. Den un-

derhållande bokens titel var *Den gula ankungen: historien om Sveriges dyraste frimärke* (170 s.).

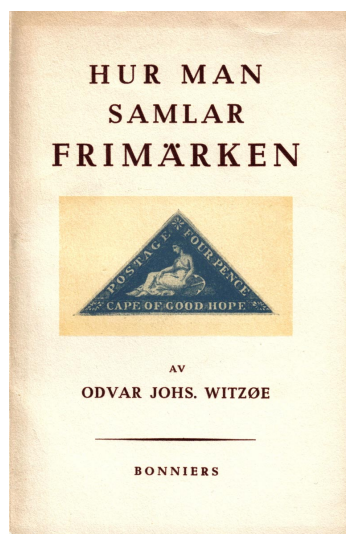
Året därpå, 2004, publicerades en ny bok om den gula treskillingen och dess olika ägare genom åren. Boken ingick i en dubiös kampanj för tecknandet av andelar i ett konsortium som ville sälja andelar i frimärket. Den påkostade volymen skrevs av journalisten Lars Fimmerstad och gavs ut på fyra olika språk. Den svenska upplagan fick titeln *Den gula treskillingen: världens dyraste föremål* (186 s.). Den engelska titeln blev *The Treskill yellow: the most valuable thing in the world*, medan den

franska upplagan hette *Le treskillung jaune: l'objet le plus précieux au monde* och den tyska utgåvan gavs titeln *Die gelbe Treskillung: der teuerste Gegenstand der Welt*.

Lättsamt om frimärkssamlande

Det är tydligt att 1960-talet var en tid när frimärkssamlandet och aktiviteterna i frimärksklubbarna stod i zenit. Bland författarna till handböcker för frimärkssamlare återfinns vi Karl Åkerman, som 1968 utgav *Frimärken: en hobby för alla* (122 s.). Boken utgavs i en ny upplaga 1974, utökad till 127 s. Åkermans bok kom 1970 att ges ut i norsk översättning, *Frimerker – en hobby för alle* (117 s.).

Långt tidigare publicerade Algot Holmqvist en bok som ursprungligen gavs ut i

Norge. Det var Odvar Johs. Witzøes *Hur man samlar frimärken* (111 s.). Witzøe var Norsk Filatelistisk Tidsskrifts förste redaktör 1942 och *Frimerkebok* utkom samma år. Boken översattes och bearbetades av Holmqvist och nådde de svenska läsarna redan året därpå, 1943.

Ytterligare översiktliga böcker för att propagera för frimärkssamlandet gavs ut efter utländska original. Sälunda gav ICA-förlaget ut en bok i stort format 1972, *Samla frimärken: råd och tips för nybörjaren* (62 s.) efter ett engelskt original: "Stamp collecting all in colour".

Författare till denna var Colin Narbeth, James Watson, Beatrice Cox och Kenneth R. Lake. Fem år senare, 1977, kom *Forums stora frimärksbok* (160 s.), en översättning av James A. Mackays "Encyclopaedia of World Stamps 1945-1975" från 1976.

Den på sin tid välbekante läkaren Erik Ask-Upmark publicerade 1976 *Medicine told by stamps* (116 s.), som behandlade frimärken från hela världen med olika medicinska motiv. Ungefär samtidigt, 1978, utgav Ivan Hedman en bok om ett annat motivområde, *Detektiver på frimärken: en bio-bibliografi* (47 s.).

En annan filatelistkribent vid denna tid var Jan Gabrielsson. Han publicerade 1978 *Helgon och andra syndare: förströelseläsning för frimärkssamlare* (239 s.), som följdes av ett litet obetydligt häfte, *Frimärket 125 år 1855-1980* [12 s.], med vilket postverket uppmärksammade det svenska frimärkets 125-årsjubileum. Ett par år senare, 1983, utgav Gabrielsson *Allemans bok om frimärken* (105 s.). Samma år publicerades *Frimärken: världens största hobby – hjälpreda för samlare* (47 s.) av Erik Hägg.

Sven-Olof Elison utgav 1974 *Vår värld och dess frimärken* (72 s.), en förteckning över frimärksutgivande länder. Tre år senare, 1977, kom *Katalog över landsnamn på frimärken* (95 s.) och 1979 publicerade han *Förslag och idéer till frimärkssamlingar för nybörjare* (31 s.).

En enkel handledning för frimärkssamlare utgavs 1989 av frimärkshandlaren Jan Larsson, *Samla frimärken: en enkel handledning till världens största och roligaste hobby* (40 s.). För yngre frimärkssamlare publicerade Knut Norborg (text) och Anders Suneson (teckningar) *Första frimärksboken* (61 s.), som gavs ut 1992.

En samling kåserier om frimärken och frimärkssamlande publicerades av Sven Olof Forselius 1991 i *Vilovara 91: en lättläst samling historier om frimärken, frimärkssamlande och filatelister* (159 s.). Ett drygt decennium senare, 2003, sammanställde Lars Enkler *Folken runt Östersjön: glimtar ur vår gemensamma historia* (157 s.), en bok som med hjälp av frimärken berättar om östersjöländernas historia. Utgångspunkten var ett utställningsexponat som han skapat.

För ett par år sedan, 2010, utkom *Lützen-frimärkena och Sveriges första förstadagsbrev* (101 s.), skriven av Mats Renhuldt. Boken är en ingående studie om tillkomsten av Sveriges tidigaste förstadagsbrev.

Annorlunda filateli och motiv

För samlare av bl.a. lokalpost och så kallad annorlunda filateli utgav frimärkshandlaren Otto Sandberg i Göteborg 1946 en *Katalog över lokalfrimärken, järnvägsfrimärken, ångbåts-*

frimärken, stämpelfrimärken, julmärken, Röda Kors märken, Svenska Flaggans Dag's märken (44 s.), vilken blev ett viktigt redskap för dem som intresserade sig för dessa områden. Katalogen tog upp märken från en rad länder, inte enbart Sverige.

År 1966 grundades Samlarföreningen Bältespännarna. Det var en förening för samlare som intresserade sig för s.k. annorlunda filateli, brevmärken, stämpelmärken, lokalpost m.m. Året därpå utgavs ett viktigt arbete inom detta fält, författat av Hilding Falk: *Den svenska lokalposten: historik – frimärken – avstämplingar* (116 s.). I detta gjordes en grundlig genomgång av Sveriges alla lokalpostföretag, något som starkt stimulerade och förenklade samlandet av detta område.

Ett av de många lokalpostföretagen fanns i Motala och en särskild publikation, *Motalas lokalpost: historik – frimärken – stämplat* (36 s.)

utgavs 1969 av Allan Fohlin, H. E. Larsson och Bo Olsson, tryckt i 300 nummerade exemplar och med inklistrade lokalpostfrimärken i nytryck. Kort tid därefter, 1971, utgav föreningen LPK-71: *specialkatalog över svensk lokalpost* (74 s.) med prisnoteringar. Sex år senare, 1977, utgav Bo Olsson och Samlarföreningen Bältespännarna *Förenklad pris-katalog över svenska lokalfrimärken/Simplified priced catalogue of Swedish locals* (31 s.). Den följdes senare av *Handbok Svensk privatpost 4:de perioden: 1991 - 2002, frimärken och stämplat* (109 s.) av Sixten Åkesson och Carl-Olov Carenberg.

En kort tid efter det att de första svenska svarslösenmärkena tillkom 1968, publicerade Lasse Liwendahl *De svenska svarslösenmärkena* (35 s.). Denna skrift utkom 1972 och kompletterades av en *Prislista* (6 s.). Svarslösenmärkena introducerades av förlaget Det Bästa (Reader's Digest), men kom även att användas av många andra aktörer som använde sig av svarspost. År 1973 utkom *De svenska svarslösenmärkena: supplement* (25 s.) och den följdes

av en utökad utgåva 1979, *Sveriges och Norges svarslösenmärken samt helsaker 1968-1978* (96 s.).

Ett annat samlingsområde som upplevde en kort men intensiv glanstid var s.k. PT-kort, vykort tryckta av Postverkets Tryckeri. En första katalog var Karl-Erik Perssons *Svenska*

postverkets reklamkort (31 s.), utgiven 1977. Samma år utgav Alfred Weiss och Ingvar Öberg *Förteckning över postverkets vykort, del 1* (39 s.), senare, 1983, utgiven i nytt utförande som *Förteckning över postverkets vykort t.o.m. 1982* [58 s.]. Till dessa publikationer utgavs ett flertal supplement. De PT-kort som trycktes under 1984 förtecknades året därpå av Peter Einarsson och Gunvor Högstedt i *Illustrerat häfte över s.k. PT-kort samt övriga kort från Posten 1984* [21 s.]. Två snarlika häften, utan tryckår, utkom därefter för PT-kort utgivna 1985 (25 s.) och 1986 (16 s.), det senare sammanställt av Ronald Östling. För en internationell publik utgav samtidigt Frimärkshuset *Facit frimärkskort 1985* (142 s.), med text på svenska, engelska och tyska. Katalogen inleddes med en artikel om samlandet av "Vykortet som filatelistiskt objekt", skriven av Åke Torkelstam.

I Svenska Järnvägsmännens Fritidsförbunds regi utgavs i början av 1970-talet ett par digra och mycket innehållsrika volymer. *Svenska järnvägsfraktmärken* (156 s.) sammanställdes 1971 av Stig Reidmar och Christer Wahlbom och samtidigt iordningställdes Hans Eriksson och Sven Lindström *Frimärken med järnvägsmotiv: del 1, Europa* (387 s.), som utkom i en omredigerad upplaga 1978 (260 s.). Fortsättning skedde med *Frimärken med järnvägsmotiv: del 2, Utom-Europa, A-K* (290 s.), som publicerades 1973. En avslutande del, *Frimärken med järnvägsmotiv: del 3, Utom-Europa, L-Ö* (299 s.) nådde läsarna 1976. Samtliga dessa tre delar hade parallelltext på svenska, engelska och tyska.

Hans Eriksson har senare fortsatt sitt imponerande författarskap med ett flertal volymer under rubriken *Helsaker med järnvägsmotiv / Postal stationery associated with railways / Ganzsachen mit Eisenbahnmotiv*. Sålunda utgavs år 1981 *Helsaker med järnvägsmotiv: del 1, Öst-Europa* (317 s.), en omfattande motivkatalog med parallelltext på engelska och tyska. Denna volym utgavs av SFF i samarbete med Svenska Järnvägsmännens Fritidsförbund, Samlarföreningen Bältespännarna och Riksföreningen Svenska Motivsamlare. Två decennier senare, 2001, återupptogs utgiv-

ningen med *Rumänien/Rumania/Rumänien 1928-2000* (156 s.), varpå *Asia/Asien 1893-2000* (220 s.) kom 2005. Året därpå, 2006, utgav Eriksson *Latin America and the West Indies 1878-2000* (142 s.) och *Afrika/Afrika/Afrika 1888-2000* (112 s.), varpå *Australia, New Zealand and the Pacific 1864-2000* (144 s.) publicerades 2007. Därefter har *Southern Europe 1876-2000* (201 s.) och *Eastern and Northern Europe 1872-2000* (333 s.) utkommit 2008 respektive 2009. Samtliga dessa volymer har engelsk text och sammanfattning på svenska och tyska. Hans Eriksson har även publicerat *Svenska järnvägsbrevkort: katalog över statliga och enskilda järnvägsbrevkort för internt och externt bruk* (230 s.), vilken kom 2010.

SFF:s specialhandböcker

Sveriges Filatelist-Förbunds "Fickbibliotek", en serie handböcker i litet format utgavs mellan 1953 och 1968. De avlöstes 1973 av en ny serie, "Specialhandböcker", med mycket varierande innehåll. Utgivningen speglar även det ökande intresset för posthistoria. En av banérförarna för ett mer forskarbetonat och posthistoriskt samlande var Curt Haij. Han var författare till den första volymen i SFF:s nya handboksserie, *Svensk lösen: i Sverige lösenbelagda postförsändelser* (nr. 1; 51 s.) som utgavs 1973. Samma år utkom en hel rad handböcker. Sten Christensen var författare till *Danmark: skilling 1851-1871* (nr. 2; 45 s.), vilken även innefattade *Danske essays og prøvetryk 1850-1886* av Stig Andersen, samt *Danska försändelser till utlandet från 1875* av John-Jacob Engellau.

Nu publicerades även *Albatrossposten 1915-1918: en postal episod i första världskrigets skugga* (nr. 3; 84 s.), som även hade en tysk parallelltext. Författare var Börje Wallberg, som ursprungligen hade publicerat texten i Postmusei årsbok "Postryttaren" 1972. Ett betydande arbete var Ulf Ivarssons *En studie av de svenska lösenstämplarna 1843-1874* (nr. 4; 136 s.) som utgavs 1974. Även denna uppsats hade tidigare publicerats i "Postryttaren" 1972.

Två betydelsefulla handböcker sammanställdes 1973 och 1974 av Karl-Erik Stenberg, med biträde av Stig Nilebrant. Under rubriken *Tidiga svenska datumstämplar* utgav man *del I: bågstämplar* (nr. 5; 64 s.) och *del II: fyrkantstämplar* (nr. 6; 87 s.). Av den sistnämnda handboken utkom en av Sune Hedblom reviderad upplaga 1989 (nr. 23; 87 s.). Ett växande intresse bland samlarna var intresset för sjöpost. Ett viktigt arbete blev därför *Ångbåtspost* (nr. 7; 125 s.) av Donald MacFie, utgiven 1977. För samlare av försändelser och med intresse för portosatser blev dansken Palle

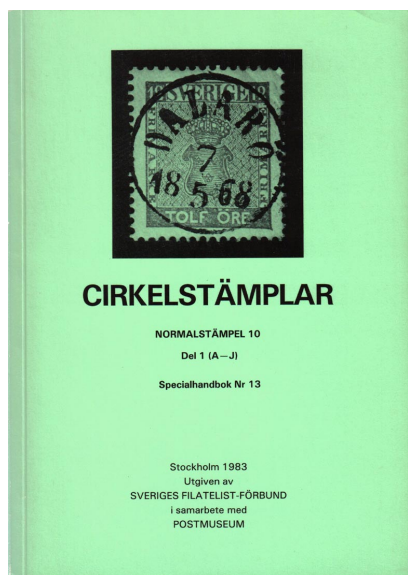

Laursens bok *50 års svensk postal dokumentation* (nr. 8; 86 s.) – översatt av Bo Erik Stavenow – en inspiration till samlandet av försändelser och portosatser, när den utkom 1977.

Ett betydande arbete var luftpostsamlaren Örjan Lünings mycket innehållsrika *Luftpostens historia i Norden/The History of Airmail in Scandinavia* (nr. 10; 351 s.), som utkom 1978, väl illustrerad och med text både på svenska och engelska. Boken renderade Lünings Crawfordmedaljen 1979, utdelad av Royal Philatelic Society London. Denna utmärkelse mottogs 1982 av en annan svensk, Sigge Ringström, för första och andra delen av *The Private ship letter stamps of the world*, som utgavs tillsammans med H. E. Tester. Del 1, [1977] avhandlade *The Caribbean* (166 s.) och hade inklustrade faksimiler samt en bilaga [7 s.] med

priser. Del 2, [1981] behandlade *Australia – Europe – South America* (215 s.). I den tredje delen, *The Suez Canal Company* (285 s.), vilken utgavs av den amerikanske förläggaren Leonard Hartmann, medverkade även Jean Boulad d’Humières. Efter Ringströms bortgång har en fjärde volym, *The Letter- and parcel-stamps of the Finnish shipping-companies* (174 s.) sammanställts av G. W. Connell 1993 och utgivits av det finska filatelistförbundet. På eget förlag utgav Ringström även *Danmarks Slesvigs Dansk Vestindiens Islands helsager/ Ganzsachen/ Postal Stationery* (214 s.). Denna katalog publicerades på danska 1985.

Variationen i utgivningen av det svenska filatelistförbundets specialhandböcker var påfallande. Ett häfte kallat *Ovanliga samlingsområden* (nr. 11; 43 s.) utkom 1978 och innehöll en rad korta bidrag om bl.a. indiska småstater, Colombia, Hong Kong, Serbien, Bosnien-Hercegovina och Turkiet av medlemmar i Trelleborgs Filatelist Sällskap. Några

år senare, 1983, utgavs *Cirkelstämplar: normalstämpel 10, del 1 (A–J)* (nr. 13; 101 s.), som utarbetats vid Postmuseum av Lennart Bjurenäs och Robert Mattson. Fortsättningen trycktes dessvärre inte som någon separat volym, men publicerades till största delen efterhand i filatelistförbundets tidskrift "Filatelisten" mellan åren 1987 och 1992. Avslutningen

publicerades dock i "Hembygdsfilatelisten" 2007–2009.

En liten, men betydelsefull volym i filatelistförbundets serie var *Svenska skyddsporeringar* (nr. 14; 70 s.) av Leif Bergman, Tord Lagerwall och Stellan Swenson, utgiven 1981 i samarbete med Samlarföreningen Bältespännarna. Här fanns alla svenska skyddsporeringar tydligt angivna.

I Post och järnvägar på Dal (nr. 16; 111 s.) presenterades regional posthistoria från Dalsland, med bidrag av ett flertal författare och utgiven 1983 i samarbete med Svenska Järnvägsmännens Fritidsförbund. En annan och betydelsefull handbok var Ulla Lindbergs *Nordens aerogram* (nr. 18; 46 s.), som gavs ut 1983. Ytterligare ett arbete med regional posthistorisk inriktning – denna gång dock inom Södermanland – var Ivar Engbergs *Posthistoria från Oppunda härad* (nr. 18; 112 s.), också utgiven 1983.

Filatelistförbundets utgivning vid denna tid var mer "spretig" än planmässig och verkar mer ha bestämts av tillgängliga manuskript, än behovet av och efterfrågan på mer centrala filatelistiska områden inom svensk filateli. Ett annorlunda samlingsområde på vår longitud var sålunda *Helsingfors stadspost* (nr. 19; 132 s.), utarbetad av Anders Emmersfors, från 1986. Året innan, 1985, utgavs *Hälsingborgs lokalpost: lokalpostmästaren Agne Hoverby minns* (nr. 20; 147 s.) i samarbete med Samlarföreningen Bältespännarna. Nästa volym i utgivningen blev *Post och järnvägar i Östergötland* (nr. 21; 154 s.), 1985, med flera författarbidrag. Här ingick även en artikel om svenska järnvägsfraktmärken.

Fyra år senare arrangerade Postmuseum en utställning som kallades "Ångbåtar i Postens tjänst". Ett antal artiklar av Armand Månsson, som först publicerats i "Filatelisten", utgavs nu i ett särskilt häfte kallat *Post ombord: ångbåtspost på annat sätt* (nr. 22; 35 s.). Denna användbara handbok följdes av ett annat viktigt arbete, *Svenska maskinstämplor 1891–1989* (nr. 24; 154 s.), av Leif Bergman, Gunnar Dahlstrand och Owe Svahn, utgivet 1989. Påföljande år, 1990, utkom en bok som handlade om sjöpostförbindelsen *Trelleborg –*

Sassnitz 1897-1945 (nr. 26; 146 s.), skriven av Ingemar Wågerman. Denne har eljest gjort sig känd som militärposthistoriker och genom Sveriges Militärpostsällskap gav han 1986 ut den uppseendeväckande *Postanstalten-stämplarna under beredskapen 1939-45* (82 s.) som för första gången avslöjade den geografiska belägenheten för respektive nummer av de stämplat som hade texten "Postanstalten" när andra världskriget pågick. Därefter skrev Wågerman *Svensk Postcensur under andra världskriget* (118 s.), som gavs ut 1995, som nr. 38 i serien "Meddelanden från Postmuseum".

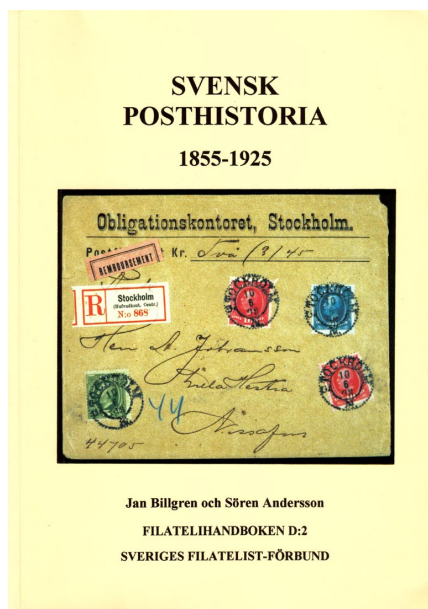
Wågerman har även givit ut *Svenska Amerika liniens sjöpost 1915-1975* (1989; 58 s.) och *Svensk järnvägspost 1968-1988* (1989; 23 s.). Ett komplement, *Svensk järnvägspost 12/5 1968-29/3 1996* (21 s.) gavs ut 1996. Vidare har Wågerman författat *Svensk järnvägspost efter 12 maj 1968* (25 s.), publicerad 1990. Järnvägs-posten har även intresserat Erik Sjögren som samma år, 1990, publicerade *Svenska järnvägssträckor med nummerstämplat – PKXP PLK PKP – 1868-1968* (108 s.). Ämnet behandlades redan 1978 av Per Hjertberg, som gav ut *Postkupéepeditioner postiljons- och postkupéer 1868-1968* (39 s.). Ytterligare ett arbete inom detta område är *Pkxpstämplat 1-114* (46 s.), en katalog utgiven av föreningen Oscarianerna 1992.

Filatelistförbundet utgav även ett par handledningar för frimärkssamlare. År 1983 utgavs *Montering: kort handledning om hur man monterar sin frimärkssamling* (19 s.), med Gunnar Dahlvig som författare. En ny reviderad

upplaga (19 s.) publicerades 1995. Dessutom sammanställde Lars Löwenberg en grundläggande handbok för frimärkssamlare med titeln *Det är roligt att samla frimärken: en handledning för grupper och enskilda* (109 s.). Den första upplagan kom 1983, en andra 1988 (109 s.) och en tredje reviderad upplaga (121 s.) 2001, vars undertitel nu ändrats till *en hjälpreda för grupper och enskilda*.

Fler handböcker från SFF

Sveriges Filatelist-Förbund beslöt 1984 att försöka ge ut en ny handbok. Att i ett svep ge ut en komplett handbok över Sveriges frankotecken tedde sig dock ogörligt, men att efter hand publicera olika delar ansågs som en framkomlig väg. Den först utgivna volymen blev *Oscarsperiodens frimärken: 1885-1911* (Filatelihandboken A:3; 144 s.), som skrevs av Nils Falk och Robert Mattson; utgiven 1985. Därefter utkom 1991 *Tjänstefrimärken i stort format 1874-1910* (Filatelihandboken A:2; 286 s.) med Mats Gustafsson som författare. Några år senare, 1995, utgavs en utomordentligt innehållsrik och idag eftersökt volym,

Svensk posthistoria 1855-1925 (Filatelihandboken D:2; 329 s.) författad av Jan Billgren och Sören Andersson. Den byggde på

avsnitt som under åren 1984-1994 först publicerats i Postmusei årsbok "Postryttaren".

Två nya handböcker utkom under andra hälften av 1990-talet, dels *Frankotecken 1855-1891: vapenfrimärken* (2:1; 1995; 206 s.) med Bo Erik Stavenow och Bo Millhagen som författare, dels *Militärbrev med svarsmerke* (15:1; 1997; 109 s.), som hade Harry Hohndorf och Mats Gustafsson som upphovsmän. Filateli-handboken hade nu bytt namn till "Svensk[a] frimärksfakta".

Vid sidan av handboksserien utgavs även *Varianthandboken: Oscar II koppartryck* ([1994]; 352 s.) av Sten Sesö och Evert Norberg, samt en ersättare till den stämpelhandbok som utgavs 1952. Den nya stämpelhandboken sammanställdes av Åke Eliasson och fick titeln *Stämpelfakta: poststämpeln genom fyra sekler* (1996; 524 s.). Den nya stämpelhandboken var ambitiöst upplagd, men den nya numrering av stämplarna som infördes vann inte alls samlarnas gillande; den gamla handboken förblev normgivande och fortsatt i bruk.

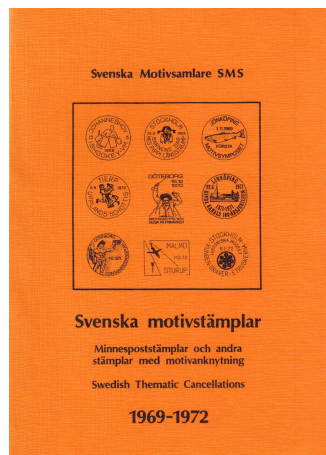
Posthistoriskt praktverk

Jan Billgren medverkade även, tillsammans med Tomas Bjäringer och amerikanen Lauson H. Stone, i ett förnämligt arbete som utkom lagom till världsutställningen Stockholmia 86, som arrangerades i Stockholm i augusti-september 1986. *Swedish letter rates to foreign destinations 1855-1895* (235 s.), med förord av Robson Lowe, beskrev postvägar och posttaxor samt blev rikligt illustrerad med försändelser till olika destinationer. Härtill fogades även specialritade kartor och en omfattande notapparat. Här finner man även uppgifter om när olika länder tog sitt inträde i UPU. Denna bok, som skrevs på engelska och trycktes av Skogs boktryckeri i Trelleborg, är den hittills mest påkostade filatelistiska/posthistoriska publikationen som givits ut i Sverige, tryckt i 200 numrerade exemplar samt 15 författarexemplar, klädd i ett bordeauxfärgat skinnband och skyddat av en kassett med marmorert papper. Arbetet är redan nu ett efterfrågat samlingsobjekt.

Ett annat praktfullt arbete som bör nämnas här, men som förvisso inte är utgivet i Sverige, utan av James Bendon i Limassol på Cypern, är *Sweden number one: the 3 skilling banco* (267 s.) som publicerades på engelska 2005 till det svenska frimärkets 150-årsjubileum. Författare var Tomas Bjäringer och Gustaf Douglas, som här presenterade samtliga kända försändelser med 3 skilling banco, inkluderande uppgifter om tidigare ägare och när de sålts. Förordet skrevs av Norman Hubbard och upplagan var 150 exemplar, vartill kom 35 särskilda författarexemplar.

Svenska Motivsammlare

Riksföreningen Svenska Motivsammlare (SMS) – som bildades i november 1961 – har under en lång följd av år givit ut åtskilliga publikationer riktade till motivsammlare, såväl handböcker som småskrifter. Flertalet av dem saknar uppgift om författare. En betydelsefull insats har varit att fortsätta det arbete som en gång inleddes av Herman Schultz-Steinheil, nämligen att dokumentera och avbilda alla minnespoststämplar, ett mycket omfattande projekt. Inledningen skedde 1983, när den första volymen utkom av *Svenska motivstämplar: minnespoststämplar och andra stämplor med motivanknytning*. Denna del hade undertiteln *1866-1959* och omfattade 116 s. Volymen utgjorde nr. 15 i SFF:s serie med specialhandböcker. En andra del, *1960-1968* (134 s.) gavs 1990 ut som specialhandbok nr. 25. Fyra år senare, 1994, gjordes en fortsatt-

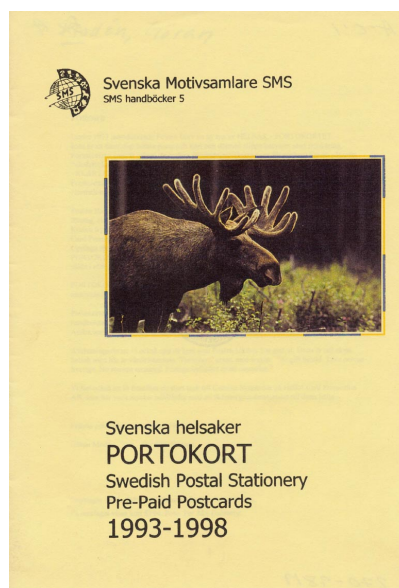
ning med åren 1969-1972 (102 s.) och 1973-1977 (104 s.) och två år senare, 1996 kom den del som tog upp minnespoststämplarna för 1978-1982 (128 s.). Därefter har 1983-1986 (146 s.) utgivits 1999, 1987-1989 (120 s.) publicerats 2003, samt 1990-1995 (132 s.) utkommit 2004.

I denna serie med handböcker utkom 1984 *Att samla motiv – handledning för frimärksamlare* [92 s.], vilken ersatte en åttasidig folder från 1974, kallad *Att samla motivfrimärken: en säker väg till en intressant hobby*. Den första volymen i handboksserien var dock *Motiv på svenska frimärkshäften: 1904-1979* (62 s.), som utgavs 1980. En fortsättning blev *Motiv på svenska frimärkshäften: del 2: 1980-1994* (42 s.), från 1995. Några år tidigare gav man ut *Postmuseums vernissagekort använda som postsak (PS) 1946-1990* (28 s.).

En serie med småskrifter, förtecknade i nummerordning men ej numrerade vid utgivningstillfället, började ges ut 1977. Hit hör *Att samla motiv: inledning* (nr. 1; 16 s.) utgiven 1983, *Internationellt reglemente för motivklassen* (nr. 2; 10 s.) 1977, *Frimärken, märken och etiketter i motivsamlingen* (nr. 3; 12 s.) 1982, *Stämplat i motivsamlingen* (nr. 4; 11 s.) 1977, *Helsaker och brev i motivsamlingen* (nr. 5; 16 s.) 1981, *Planen och temats bearbetning i motivsamlingen* (nr. 6; 16 s.) 1979, *Montering av motivsamlingen* (nr. 7; 9 s.) 1978, *Att skaffa material till motivsamlingen* (nr. 8; [8] s.) 1984, *Vad är en motivsamling?* (nr. 9; [20] s.) 1985, *Sju motivsamlingar från utställningen "Samla motiv"* (nr. 10; [16] s.) 1987, *Reglementen och riktlinjer för motivexponat (FIP)* (nr. 11; 24 s.) 1989, *Montering av motivsamlingen* (nr. 12; 14 s. – andra upplagan) 1990, *Samla land och hembygd efter motiv* (nr. 13; 12 s.) 1992, *Stämplat i motivsamlingen* (nr. 14; 12 s. – andra upplagan) 1993, *Introduktion till motivsamlande* (nr. 15; 12 s.) 1994, *Reglementen och riktlinjer för motivexponat (FIP 1995)* (nr. 16; 38 s.) 1994, *Planen och temats bearbetning i motivsamlingen* av Gunnar Dahlvig (nr. 17; 12 s. – andra upplagan) 1995, *Frimärken, märken och etiketter i motivsamlingen* av Gunnar Dahlvig (nr. 18; 12 s. – andra upplagan) 1996 samt *Att montera motivsamlingen med datorns hjälp* av Jonas Hällström (nr. 19; 15 s.) som utgavs 1997.

En annan skrift av SMS, författad av Gunnar Dahlvig, är *FIP:s reglemente för bedömningen av motivexponat* (51 s.), som utkommit i tre upplagor åren 2001 och 2002. Tillsammans med Sveriges Frimärksungdom (SFU) gav SMS 2004 även ut *Hur man undviker illegala och oseriösa frimärken från hela världen* (20 s.), utarbetad av Bengt Bengtsson. Den ersatte SFUs *För frimärkssamlare skadliga utgåvor (icke önskvärda utgåvor)* (12 s.), utgiven vid mitten av 1980-talet.

En ny företeelse under 1990-talet var en särskild form av helsaker, kallade portokort.

Dessa förtecknades av Göran Modén och Per Erik Nilsson i *Svenska helsaker: portokort/ Swedish Postal Stationery: pre-paid postcards, 1993-1998* (32 s.), utgiven 1998 med engelsk parallelltext och tilldelad nr. 5 (9) i SMS serie med små handböcker. Tre år senare, 2001, utgavs *Reglementen och riktlinjer för motivexponat* (nr. 10; 52 s.) med Gunnar Dahlvig som författare. Han sammanställde även en *Handbok för Opensamlare och utställare i Openklassen* (nr. 11a; 38 s.), som publicerades 2006. Två år senare, 2008, kom en engelsk upplaga, *Handbook for Open collectors and exhibitors in Open class* (11b; 40 s.) Året innan, 2007, utgav Göran Modén och Jonas Hällström *Handbok för motivsamlare: enramsexponat – så här enkelt lär*

du dig att göra ett motivexponat för enramsklassen (nr. 12; 44 s.).

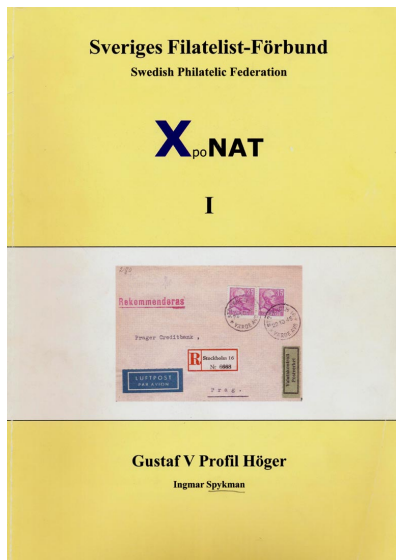
I Olika samlarområden: medlemmar i Karlskrona Filatelistklubb skriver om sina specialområden (60 s.), utgiven 1999, berättar flera medlemmar i denna förening om sitt samlande, företrädesvis om samlandet av olika motivområden.

Litteratur för utställare

Svenska samlare har under en lång följd av år varit mycket aktiva vid frimärksutställningar, såväl nationellt som internationellt. För att främja utställningsfilatelin har Sveriges Filatelist-Förbund och dess Utställningskollegium under senare år givit ut ett antal handledningar för montering och beskrivning av utställningsexponat. Sålunda utkom år 2005 *Att bygga upp och montera ett motivexponat; del 1: fem regler att följa* (52 s.) med Jonas Hällström som författare. Han har även stått bakom *Att bygga upp och montera en vykortssamling: handbok för vykortssamlare som vill göra ett vykortsexponat* (50 s.) som kom två år senare, 2007. Hällström var likaså redaktör för *Handbok för utställare: handboken för alla frimärks- och vykortssamlare som vill ställa ut på utställningar* (220 s.) som publicerades samma år.

Utställningssamlingar

En internationell trend åren kring 2000 var att i särskilda publikationer presentera utställningssamlingar som erhållit höga medaljer och ibland även var till försäljning. Mest bekant är serien "Edition d'Or" som utgivits av auktionshuset Corinphila och Heinrich Köhler sedan 2006. I Sverige tillkom på så sätt en serie böcker i A4-format, som gavs ut av Sveriges Filatelist-Förbund, kallad XpoNAT, där samlingar med svenskt material presenterades utifrån albumbladen. Den första volymen gavs ut 2007. Det var *Gustaf V profil höger* (opag.), en utställningssamling sammanställd av Ingmar Spykman. Året därpå, 2008, följdes den av *Posthistorisk bembygdsfilateli* (opag.), som presenterade samlingar som handlade om staden Falköping

(Patrik Larsson), vidare Bohuslän (Anders Lundgren), den västra delen av Jönköpings län (Per Bunnstad) samt Gotlands posthistoria (Stefan Norrby).

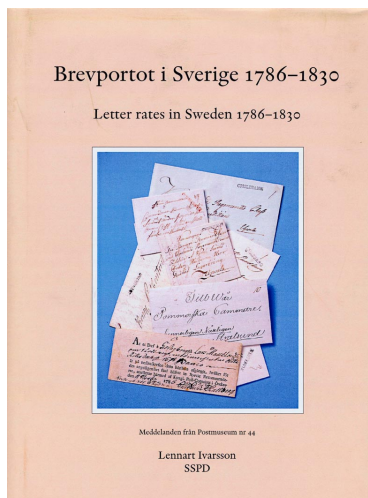
Den tredje volymen i serien presenterade en klassisk svensk samling, Bengt Schéles *Vapentyp och Liggande lejon/ Coat of arms and Lion type 1858-1872* (opag.), utgiven 2008. Därpå följde del fyra, Kersti och Bertil I. Larssons *Lösenförsändelser fram till 1892/ Postage due mail before 1892* (opag.), med samma utgivningsår. Den femte delen, Magnus Gart-rups *Kung Oscar II 1885-1911/ King Oscar II 1885-1911* (opag.) gavs även ut detta år. Året därpå, 2009, publicerades Fredrik Ydells samling *Luftpost inom, till och från Sverige 1809-1930/ Airmail within, to and from Sweden 1809-1930* (opag.) som den sjätte volymen. Den följdes samma år av volym sju, *Svensk posthistoria/ Swedish postal history* (opag.), en samling skapad av Kersti och Bertil I. Larsson.

Samma år, 2009, utkom även den åttonde volymen, Bo Grendals *Leveranserna av 4 skilling banco 1855-1858/ The Deliveries of 4 skilling banco 1855-1858* (84 s.) samt den nionde volymen, Gunnar Nilssons *Svenska brev till utlandet från 1700-talet till U.P.U./ Swedish letter mail to foreign destinations from the 18th. Century to U.P.U.* (129 s.). Följande år, 2010, utkom volymerna tio och elva med två samlingar av amerikanen Ross V. Olson, dels *Sveriges bruks-*

frimärken 1920-1938/The Definitive postage stamps of Sweden 1920-1938 (169 s.), dels *Gustav V i medaljong 1910-1919/The Medallion definitives 1910-1919* (126 s.).

Kartlagda posttaxor

De svenska posttaxorna före enhetsportots införande blev – med undantag för Stock-

holms posttaxa – aldrig tryckta i sin samtid. Det mödosamma arbetet med att i efterhand räkna ut dessa taxor, mellan alla olika orter, inledde Lennart Ivarsson med *Brevportot i Sverige 1786-1830/Letter rates in Sweden 1786-1830* (508 s.), som utgavs 2000 och då blev nr. 44 i serien ”Meddelanden från Postmuseum”. Fem år senare, lagom till 150-årsjubileet av enhetsportots tillkomst i Sverige, fortsatte utgivningen med *Brevportot i Sverige 1831-1855/Letter rates in Sweden 1831-1855* (nr. 55; 342 s.) och år 2012 utkom en tredje del, *Brevportot i Sverige 1747-1785/Letter rates in Sweden 1747-1785* (335 s.), som nr. 58 i Postmuseums meddelandeserie. Denna volym trycktes i 150 nummerade exemplar.

Posthistorisk litteratur

Intresset för posthistoria och samlandet av hela försändelser började utvecklas i Sverige under åren efter andra världskriget. Till pionjärerna hörde framför allt Filip Tillman,

men även Curt Haij, Karl-Erik Stenberg samt Erland Brand. År 1970 bildades Sällskapet för Svensk Postal (senare ’Posthistorisk’) Dokumentation (SSPD), som inledningsvis särskilt tog sig an studiet av den svenska förfilatelien. SSPD har utgivit två skriftserier, först ”Skrifter och meddelanden från SSPD” (nr. 1-6, 1974-1982), därefter ”Aktuellt om posthistoria”, med början 1986 (hittills 11 volymer). Erland Brand, en av sällskapets första medlemmar, publicerade 1974 *Bland kronor, slingor och fjädrar* (80 s.), en bok om krono-postbrev.

Samma år, 1974, utkom *Från fjäderbrev till flygpost: posthistoria, frimärksframställning och samlande* (180 s.), författad av Stig Nilebrant och Sven Rune Johansson. Den förstnämnde var verksam som amanuens vid Postmuseum, medan den senare arbetade vid Postens Filateliavdelning (PFA). Nilebrant gav samtidigt även ut, i samverkan med Karl Erik Stenberg, *Svenska brev: förfilateli från 1600-talet till 1855* (128 s.), en bok som handlade om hur man samlar posthistoria, om poststämplar under förfilatelitid m.m. Detta år utgavs även *Att samla posthistoria: poststämplar, kort och brev* (188 s.) av furst Dimitrij Kandaouroff, efter den engelska upplagan ”Collecting postal history” från 1973.

År 1975 utkom *Vad kostade brevet?: en bok om inrikes brevportot genom tiderna* (137 s.), skriven av Sven Carlin, dåvarande chef för Post-

museum. Där arbetade under många år även Robert Mattson, som i museets årsbok "Posttryttaren" 1983 publicerade en artikel om museets stämpelstampar. Denna översattes till tyska av Wolfgang Löhrich och fick titeln *Die Originalstempel im Schwedischen Postmuseum* och publicerades 1984 tillsammans med *Die Graveure der Ersten Schwedischen Datumstempel* (68 s.) av Forschungsgemeinschaft Nordische Staaten, Arbeitsgruppe Schweden.

Så småningom utvecklades ett mycket starkt intresse för regional posthistoria och regionalt stämpelsamlade. Detta ledde till att Riksföreningen för hembygdsfilateli

(Hembygdsfilatelisterna) bildades 1983. Föreningen utger tidskriften "Hembygdsfilatelisten", men har 1999 även utgivit *Sammanställning av brevbärningsstämplar* i två häften (45 s.), av Mogens Riboldt. Området regional posthistoria är dessvärre alltför stort för att bli utförligt behandlat i detta sammanhang, men några uppgifter finns det anledning att stanna vid. Den mest produktive författaren på detta område har varit Erik Lindgren som, med utgångspunkt från studier i Postens arkiv, publicerat drygt 400 skrifter med regional posthistoria. Inledningsvis gav han ut böcker om småländsk posthistoria, bland annat *Posthistoria från Ljunghy kommun* (1980; 144 s.), *Kommunikation i gränsbygd* (1981; 176 s.), *Kommunikation i Västbo* (1982; 192 s.) samt *Kommunikation i Allbo* (1983; 224 s.). Efterhand

övergick han dock till tunnare häften med innehåll från hela Sverige, publicerade i "Posthistorisk skriftserie". Det sista häftet var nr. 404, utgivet 2003 med titeln *Om några postanordningar på norra Öland* (9 s.).

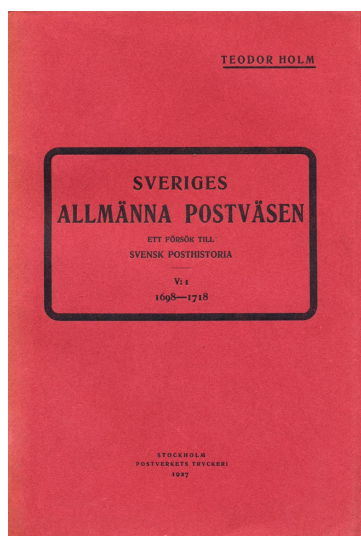
Till de allra främsta publikationerna inom den regionala posthistorien må räknas *Post i norr: Norrbottens posthistoria, postanordningar och stämplor* (608 s.), utgiven 1992 av Åke Eliasson, Hans Lindgren och Gösta Sundquist, samt *Posten i Jönköpings kommun från stormakts-tid till nutid, med vykortskollage* (736 s.), publicerad av Jönköpings Posthistoriska Förening 2005, med bidrag från ett stort antal författare. Vidare må nämnas *Ångbåtspost-expeditionerna på Dalslands kanal* (94 s.), utarbetad av Gunnar Lithén 2008.

Posthistoria i Posten

Engagemanget för Postens historia har varit oerhört starkt hos filatelisterna under de senaste decennierna, där drivkraften varit att få en djupare förståelse av hur den postala verksamheten fungerat nationellt och globalt. Man vill kunna förklara de postala dokumentens natur och kunna sätta in dem i sitt sammanhang i den samtida internationella postutväxlingen och samhällsutvecklingen.

Ur en allmän historisk synvinkel samt även för att vinna ökad kunskap om sin egen historia har dock den svenska Posten tidigare intresserat sig för företagets historia. Redan år 1707 gjordes en sammanställning av bestämmelser och posttaxor av överpostdirektören Johan Schmedeman i *Kongelige och andra wederbörandes förordningar angående postwäsendet, hwilka postbetienterne i gemeen, och postmästarne i synnerhet wid sine embetens-förvaltning och förrättningar, hafwa at i acht taga* (276 s. + register och errataförteckning). Den äldsta svenska posthistoriska framställningen torde vara Pehr Erik Bergfalks *Om svenska post-inrättningens uppkomst och utbildning från 1636 till konung Carl den XII:s död 1718* (48 s.), som trycktes 1859. Detta var författarens inträdestal i Kungl. Vitterhets- Historie och Antikvitets-Akademien, hållet redan i augusti 1839.

Posthistoriska uppgifter finns även i "Arkiv i postväsendet", den första svenska postala tidskriften, vilken utkom 1859-1860 i totalt 16 häften. Utgivare var Johan Carl Hellberg, som var ansvarig för det svenska

postkontoret i Hamburg, vilket avvecklades år 1869. Det mest utförliga arbetet om den äldre svenska posthistorien – behandlande perioden 1620-1718 – är *Sveriges allmänna postväsen: ett försök till svensk posthistoria* (fem delar utgivna i nio band; totalt 3.063 s.), författat av Teodor Holm och publicerat mellan 1906 och 1929. I samband med världspostkongressen i Stockholm sommaren 1924 utgav generalpoststyrelsen *Svensket postväsen: uppsatser i postala ämnen* (348 s.), som även kom i en fransk upplaga, *Les Postes suédoises: notices sur les questions postales publiées par la direction générale des Postes de Suède* (367 s.), avsedd för de utländska deltagarna i postkongressen. Ett knappt decennium senare, 1933, publicerades ett ännu idag ofta använt arbete om svensk sjöpost, *Svenska postverkets fartyg och sjöpostförbindelser under tre hundra år* (437 s.). Författare var Johannes Rudbeck, dåvarande chef för Postmuseum i Stockholm. Denna skrift, som trycktes i 800 exemplar, tillkom inför det svenska postverkets 300-årsjubileum 1936. Till detta jubileum utgavs 1936 *Svenska postverkets historia* i två band (326

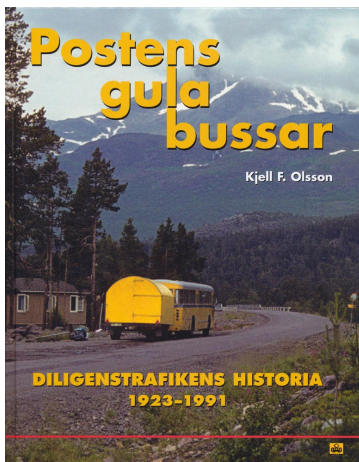
+ 391 s.), med historikern Nils Forssell som författare. I det andra bandet inklistrades den serie jubileumsfrimärken som det svenska postverket gav ut 1936. Av normalupplagan, med pergamentsrygg, utkom 1.500 ex., medan en mer påkostad upplaga i halvfranskt band gavs ut i 200 ex. I den första delen återfanns ett faksimil av den första svenska postala förordningen från 1636, "Postbådhen".

Två år tidigare, 1934, utgavs *Sveriges postsparbank 1884-1933* (88 s.), med Karl Wilhelmsson som författare och den följdes 1950 av en historik över en annan av Postens verksamhetsgrenar, då *Svenska postgirot: minnesskrift 1925-1949* (183 s.) utgavs med samme författare. År 1978 kom *Postbanken – postsparbank och postgiro (1874-1925-1974)* (194 s.), skriven av Kurt Samuelsson.

En mer kortfattad historik var *Svensk posthistoria berättad för Postens folk* (347 s.), som skrevs av Ernst Grape och gavs ut 1941. Grape har även författat *Enhetsportot och frimärket* (158 s.), som gavs ut till det svenska frimärkets 100-årsjubileum 1955, samt *Svenska postverkets central- och distriktsförvaltningar* (247 s.), en bok om Postens organisation, utgiven 1961.

Sveriges postverk: en bok om Kungl. Postverket genom medverkan av dess funktionärer (549 s.) publicerades 1956 med den tidigare postdirektören Axel Landström som redaktör. Paul Gerhard Heurgren, som tidigare var chef för Postmuseum, publicerade 1961 *Svensk militärpost i krig och fred: från 1600-talet fram till andra världskriget* (241 s.) samt år 1964 *Svensk diligenstrafik i svenska Pommern, på linjer i Tyskland och Sverige och genom Danmark, 1600-1700-talen* (104 s.).

När Postens 350-årsjubileum firades 1986 fick Erik Lindgren uppdraget att skriva en historik, *Posten i sambället: skildringar från fyra sekler* (201 s.) och då järnvägspostepoken avslutades 1996, utgavs *Järnvägsposten: en resa med järnvägsposten genom seklen* (108 s.), en krönika skriven av Lennart Jarnhammar. Ett annat avslutat kapitel i Postens historia är diligenstrafiken. Om denna skrev Kjell F. Olsson i

Postens gula bussar: diligenstrafikens historia 1923-1991 (169 s.), publicerad 2009.

Det svenska postverkets äldre historia har på senare tid intresserat en forskare vid Södertörns högskola, Magnus Linnarsson, som 2009 skrev sin avhandling om *Postgång på växlande villkor: det svenska postväsendets organisation under stormaktstiden* (281 s.). Året innan, publicerades en avhandling om uniformeringen i Posten, *Uniformella förhandlingar: hierarkier och genusrelationer i Postens kläder 1636-2008* (295 s.), författad av Marianne Larsson, under många år verksam vid Postmuseum.

Vid Södertörns högskola har även utgivits *Connecting the Baltic area: the Swedish postal system in the Seventeenth century* (227 s.), med Heiko Droste som redaktör. Denna volym publicerades 2011.

Offertter och auktionskataloger

I början av 1920-talet ägde ett par av de mest berömda frimärksförsäljningarna rum i Sverige. I efterdyningarna av de omfattande – och då fortfarande pågående – auktionerna efter Ferrari i Paris sålde frimärkshandlaren Harry Wennberg i Stockholm hösten 1922 de svenska frimärken som han förvärvat efter den legendariske samlaren. Dessa erbjöds nu samlarna och presenterades i *Katalog över svenska frimärken från de världsberömda "Ferrari-samlingarna"* (20 s.), omfattande 426 objekt. Året därpå, i november 1923, sålde frimärkshandlaren Erik Lichtenstein den makalösa

samlingen efter en av de främsta frimärks-samlarna i Sverige: *Friherre Erik Leijonhufvuds samling svenska frimärken* (16 s.). Katalogen omfattade 1.285 objekt, bland annat den gula treskilligen.

Under årens lopp har många svenska frimärkshandlare givit ut offerter och även givit sig in i auktionsbranschen. Här omnämns i korthet de viktigaste i denna bransch. Tidigt ute med frimärksauktioner var Erik Kihl-blom, som regelbundet arrangerade frimärks-auktioner 1933-1976. Frimärkshuset anordnade sin första auktion 1950, men de följande två decennierna höll man sig nästan enbart till offerter; först i slutet av 1960-talet inleddes regelbundna frimärksauktioner. År 1990 sammanslogs Frimärkshuset med Skandinavisk Filateli och har fortsatt med auktions-verksamheten. Kihlströms frimärkshandel startade med auktioner 1959, från 1967 med särskild katalog. Företaget ingår sedan 1999 i Philea, som fortsätter med auktioner. Sedan 1969 har Göta Frimärken i Göteborg regelbundet hållit auktioner, liksom Postiljonen i Malmö, som inledde sin auktionsverksamhet 1970.

Slutord

Denna förteckning över filatelilitteratur som utgivits i Sverige av och för filatelister gör inte anspråk på att vara alldeles fullständig, men med utgångspunkt från Postmusei biblioteks samlingar har jag försökt att göra en i det närmaste komplett kartläggning av vad som publicerats på området.

Vissa typer av litteratur har dock exkluderats, t.ex. tidskrifter, utställningskataloger, föreningsmatriklar, prislistor och offerter från frimärkshandlare med mera. En bibliografi över svenska filatelistiska tidskrifter återfinns i tre årgångar av årsboken "Postryttaren", 2003, 2008 och 2010.

Till sist vill jag rikta ett stort tack till Tomas Bjäringer, som oavbrutet har stött mig, lämnat värdefulla synpunkter och som, med utgångspunkt från sitt eget mångåriga samlande av filatelilitteratur, besitter unika kunskaper inom detta område.

Källor

Bjäringer, Tomas & Hamberg, Erik,
Svenska filatelistiska tidskrifter startade
1886-1919.

Postryttaren 2003.

Bjäringer, Tomas & Hamberg, Erik,
Svenska filatelistiska tidskrifter startade
1920-1949.

Postryttaren 2008.

Bjäringer, Tomas & Hamberg, Erik,
Svenska filatelistiska tidskrifter startade
1950-1969.

Postryttaren 2010.

Brühl, Carlrichard,
Geschichte der Philatelie, 1-2.
Hildesheim 1985-1986.

Hamberg, Erik,
Frimärksdonationer till Postmuseum.
Postryttaren 2006.

Heurgren, Paul Gerhard,
Johan Carl Hellberg.
Postryttaren 1966.

Larsson, Marianne,
Folket i Bilds frimärksklubb – för unga samlare.
(Bäckström, Pia; Larsson, Marianne &
Sylwan, Björn, Märkvärdigt!: om frimärken,
vykort och samlande. *Meddelanden från Post-
museum*, 45. Stockholm 2000).

Lundström, Einar,
Mr. Facit berättar.
Stockholm 1992

Mattson, Robert,
Heinrich Lichtenstein och den gula tre-
skillingen.
Postryttaren 2007.

**Psilander, Nils Georg & Swanström,
Carl-Gustaf (red.),**
Filateli och dess män.
Uppsala 1943.

**Strödda anteckningar i anledning af
Sveriges Filatelist-Förenings tjugufem
års jubileum**

1886 – 18/9 – 1911.

Stockholm 1911.

**Strödda anteckningar i anledning av
Sveriges Filatelist-Förenings fyrtio års
jubileum 1886 – 18/9 – 1926.**

Stockholm 1926.

Svensk Filatelistisk Tidskrift

1908:7, 1923:7, 1933:7, 1938:1, 1976:7.

**Svenska motivstämplar: minnespost-
stämplar och andra stämplar med motiv-
anknytning,**

1866-1959.

Stockholm 1983.

**Sveriges Filatelistförenings avdelning i
Göteborg:**

minnesskrift vid dess 25-årsjubileum 1901 –
31/1 – 1926.

Göteborg 1926.

Sylwan, Björn,

Harry Wennberg – frimärkskungen.

Postryttaren 2004.

Sylwan, Björn,

Nils Strandell: Sveriges mest ryktbare filate-
list.

Postryttaren 2003.

Sylwan, Björn,

Stämpelsamlare och stämpelsamlingar.

Postryttaren 1984.

Sylwan, Björn,

Världens äldsta frimärkssamling? : om Olof
Arborelius och de första samlarna.

Postryttaren 1999.

Wikipedia:

artikeln ”Crawford Medal”.

